

Vrije Universiteit Brussel

Sluit het thuiszorgdecreet aan bij de leefwereld en de behoeften van de gebruiker van de Brusselse lokale dienstencentra?

Eindwerk in de Agogische wetenschappen, Sociale Agogiek
Yoo Ree Vandevivere
Promotor: Prof. dr. Tony Van Loon
Organisatie: Brussel Overleg Dienstencentra

Academiejaar 2005-2006

WETENSCHAPSwinkel
Brussel

Inleiding

Dit onderzoek is tot stand gekomen naar aanleiding van een onderzoeksvraag van het Brussels Overleg Dienstencentra (BOD). Het BOD is een informeel overlegplatform voor de elf lokale dienstencentra (LDC), werkzaam in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ze hebben allen het juridisch statuut van VZW en zijn erkend en gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap, en door de Vlaamse Gemeenschapscommissie.

De doelstellingen van het BOD zijn het realiseren van een gemeenschappelijk werkkader, informatie-uitwisseling, samenwerking, en belangenbehartiging naar de overheid.

LDC hebben tot doel mensen zo lang mogelijk in hun vertrouwde omgeving te laten wonen door het aanbieden van activiteiten en diensten.

De LDC treden steeds meer op de voorgrond. Hun laagdrempeligheid, de vrijwilligerswerking en het bevorderen van een sociaal netwerk voor de buurtbewoner vormen duidelijke troeven.

Het LDC is één van de zeven dienstverleningsvormen van de thuiszorg, en valt sinds 1998 onder het thuiszorgdecreet.

De centrumleiders van de Brusselse LDC stellen echter vast dat de noden en behoeften van de centrumgebruikers niet altijd overeenstemmen met de eisen van het thuiszorgdecreet. Om deze vaststelling te onderzoeken werd er een kwantitatief onderzoek opgesteld, om te peilen naar de behoeften van de gebruikers van de Brusselse LDC.

In het eerste deel komt de literatuurstudie aan bod. Hierin worden de maatschappelijke context, de historiek en wetgeving van de LDC besproken. De situatie van de Brusselse LDC wordt van naderbij bekeken.

In het tweede deel behelst de onderzoeksopzet en de onderzoeksresultaten en op basis van deze resultaten worden conclusies getrokken en voorstellen geformuleerd. Voor het beter afstemmen van het aanbod van de LDC op de noden van de gebruiker in het Brussels Gewest en een ondersteuning van de primaire doelstelling: het handhaven van de oudere persoon in zijn thuissituatie.

DEEL A: Literatuuronderzoek

Hoofdstuk 1: Maatschappelijke context

1.1 VEROUDERING

Sinds de Tweede Wereldoorlog is onze bevolkingsstructuur grondig gewijzigd en de bevolking verouderd. In Europa zal in 2050 de helft van de bevolking ouder zijn dan 48 jaar (Jacobs, Vanderleyden, & Vanden Boer, 2004, p27).

Er is een afname binnen de twee jongste leeftijdscategorieën, terwijl de twee oudste leeftijdscategorieën toenemen. Die ontwikkelingen wijzen op de ontgroening en de vergrijzing van de samenleving (Cantillon, Vuylsteek & Verboven, 1994, p5).

Tabel 1 Bevolkingsvooruitzichten 2000-2050 per grote leeftijdsgroep

In absolute cijfers	2000	2010	2020	2030	2040	2050
België	10.280.670	10.529.690	10.723.828	10.894.288	10.964.632	10.952.581
0-19 jaar	2.416.147	2.344.140	2.274.612	2.272.188	2.243.270	2.228.643
20-59 jaar	5.615.112	5.681.656	5.521.385	5.279.113	5.221.584	5.166.305
60-64 jaar	518.665	649.030	722.633	695.854	637.833	658.309
65 jaar en meer	1.730.746	1.854.864	2.205.198	2.647.133	2.861.945	2.899.324

Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Dienst Demografie

Binnen de oudere bevolking zal voornamelijk het oudste segment ouderen (85+) toenemen: deze demografische verandering wordt de dubbele vergrijzing of de verzilvering genoemd. Er wordt voorspeld dat de bevolkings'piramide' zal evolueren naar een bevolkings'paddestoel' waarbij het hoedje van de paddestoel gevormd wordt door het toenemende aantal hulpbehoevende en afhankelijke ouderen (Matthijs, Van den Troost, 1998, p 7-13).

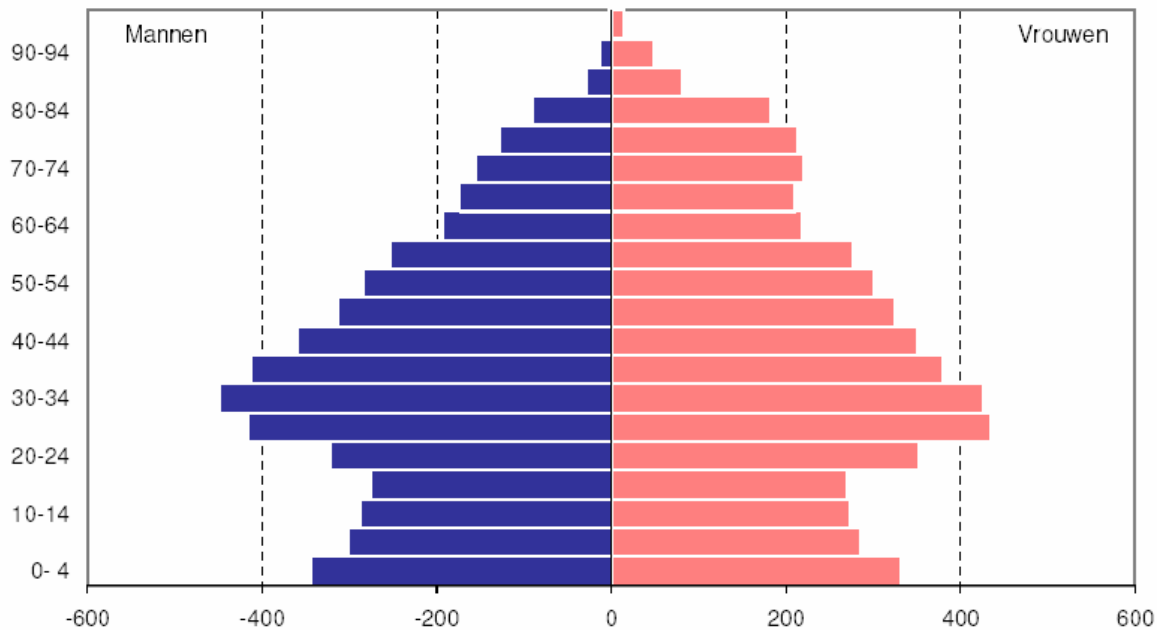
Tabel 2 Bevolkingsvooruitzichten 2000-2050: veroudering van de bevolking, per leeftijdsgroep

	2000	2010	2020	2030	2040	2050
België (alle leeftijdsgroepen samen)	10.280.670	10.529.690	10.723.828	10.894.288	10.964.632	10.952.581
60-69 jaar	1.028.529	1.130.593	1.362.588	1.413.963	1.266.854	1.279.454
70-79 jaar	844.096	834.571	956.634	1.180.825	1.250.582	1.143.512
80-89 jaar	317.228	468.771	492.567	612.679	787.614	864.736
90-99 jaar	58.591	68.073	113.555	131.264	189.597	261.600
100 jaar en meer	967	1.886	2.487	4.256	5.131	8.331

Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Dienst Demografie

1.2 VERVROUWELIJKING

De vergrijzing is vooral een vrouwenproblematiek. Het aandeel 65-plussers ligt duidelijk hoger onder de vrouwen dan onder de mannen (zie figuur 1). Die trend zal zich volgens het Nationaal Instituut voor Statistiek nog verder zetten de volgende jaren. Oudere vrouwen wonen ook veel meer alleen. Doordat ze langer leven en met oudere mannen trouwden, verkeren ze vaker in weduwstaat. In 2005 was 88,5% van de honderdjarigen vrouwelijk, tegenover 11,5% mannelijk (Pelfrene, 2005).

Figuur 1 Leeftijdspiramide voor het Brussels Gewest op 31/12/2003, per leeftijdsgroep van vijf jaar en per 10.000 inwoners
FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Dienst Demografie.

1.3 SOCIALE NETWERKEN

Gedurende de levensloop komt de duurzaamheid van de sociale netwerken verschillende keren onder druk te staan. Gewijzigde omstandigheden zoals o.a. pensionering of weduwschap kunnen leiden tot verscaling of verandering van netwerken. Net in die periode vervullen de sociale netwerken een belangrijke functie bij ouderen (Mahieu, 2004, p3).

De toekomstige ouderen zullen op een veel kleiner sociaal netwerk kunnen terugvallen aangezien het kinderaantal drastisch gedaald is. Bovendien verwacht men dat de potentiële draagkracht van het netwerk achteruit zal gaan door de groeiende arbeidsdeelname van de (schoon)dochters (Timmermans, 1997, p 73-74). Er werd echter aangetoond dat niet enkel de uitgebreidheid, maar vooral de kwaliteit van het sociale netwerk een buffer kan vormen tegen gevoelens van vereenzaming. Maatschappelijke participatie, buurtbetrokkenheid en deelname aan het lokale verenigingsleven kunnen de sociale contacten van ouderen op peil houden of het netwerk verder uitbouwen (Verté & De Witte, 2006, p29).

1.4 ZELFSTANDIG LEVEN

Onderzoeken tonen aan dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig willen blijven wonen (Jacobs, Vanderleyden, & Vanden Boer, 2004, p34). Voor heel wat ouderen met een verminderde zelfredzaamheid is zelfstandig wonen echter maar mogelijk dankzij thuiszorg ondersteunende diensten. Een goed georganiseerd thuiszorgaanbod is hierbij belangrijk. (Hedebouw, 1998, p126; Grouwels, 2002, p 30). De thuiszorg bevat 7 verschillende dienstverleningen, waaronder ook de LDC (Vlaamse overheid).

Die LDC hebben een belangrijke functie in het handhaven van de zelfstandigheid van de thuiswonende bejaarden (Dooghe, 1995, p131).

Hoofdstuk 2: Historiek van de dienstencentra

De eerste concepten rond dienstencentra ontstonden in de jaren '40. De Scandinavische landen, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië werden als voorlopers beschouwd. De opkomst van die nieuwe concepten was verbonden aan de uitbouw en opwaardering van de extramurale zorg voor ouderen. De bedoeling was dienstverlening te organiseren die gericht was op het behoud van de zelfstandige leef- en woonwijze van bejaarden. De betrachting was om ouderen zolang mogelijk weg te houden uit collectieve residenties (Senden, Cromphout, & Van Engeland, 1989, p30). Tijdens de jaren '50 ontstonden de 'senior citizen centres' in de Verenigde Staten en de 'clubs des personnes âgées' in Frankrijk. Daarna volgden de 'dienstencentra' in Nederland en Vlaanderen (Jamar, 1981, p15).

2.1 'SENIOR CITIZEN CENTERS' IN DE VERENIGDE STATEN

Het eerste 'senior citizen centre' ontstond in New York in de jaren '40. De verdere uitbouw van dit soort centra deed zich voor midden de jaren '60. Die uitbouw werd nog versterkt door een schandaal dat plaats vond in 1971 in de residentiële bejaardenzorg: het aantal 'nursing' homes was sterk toegenomen, maar de overheidsgelden bevorderden de hoge winsten in plaats van de kwaliteit (De Koker, 2001, p4).

Een wetsaanpassing van 1973 had als prioriteit het verzekeren van een autonoom bestaan voor bejaarden, het verhinderen of voorkomen van hun institutionalisering (Jamar, 1981, p17). De 'senior citizen centres' werden opgericht als recreatieve voorzieningen die een antwoord moesten geven op de eenzaamheid, en een zinvolle tijdsbesteding moesten voorzien voor de bejaarden.

Gelijktijdig met die 'senior citizen centres' ontstonden de 'multipurpose senior citizen centers'. Die centra zijn extramurale voorzieningen voor het organiseren en aanbieden van een ruim gamma aan activiteiten en voorzieningen op sociaal, medisch en educatief vlak, naast het recreatieve aanbod (Jamar, 1981, p17).

2.2 'CLUBS DES PERSONNES ÂGÉES' IN FRANKRIJK

In Frankrijk ontstonden de eerste 'clubs des personnes âgées' in de jaren '40, maar de verdere uitbouw kwam er vooral tijdens de jaren '70.

De groei hing samen met het toenmalig gevoerde bejaardenbeleid van de Franse overheid. De grondslagen van dat bejaardenbeleid werden reeds vastgelegd in het rapport van de 'Commission d' Etude de la Vieillesse' uit 1962. Die studie stelde dat het belangrijk was om institutionalisering van bejaarden te voorkomen of te vermijden, en hun integratie in de samenleving te bevorderen. De 'clubs des personnes âgées' waren vooral gericht op het bestrijden van eenzaamheid en isolatie en op het voortzetten van een actief leven. (Jamar, 1981, p24; De Koker, 2001, p4)

2.3 'DIENSTENCENTRA' IN NEDERLAND

De eerste dienstencentra voor bejaarden in Nederland werden opgericht in 1964, naar Scandinavisch model. Het ontstaan van die dienstencentra moet worden gezien in het licht van de na-oorlogse ontwikkelingen in de bejaardenzorg. Om de woningnood te verlichten werden er bejaardentehuizen gebouwd zodat er eengezinswoningen voor jongeren zouden vrijkomen. Dat bracht echter geen oplossing noch voor het huisvestings- noch voor het bejaardenprobleem. Wachtlijsten voor opname bleven bestaan, de kosten voor het verblijf in tehuizen nam toe, niet alle bejaarden wilden naar een tehuis. Daarom werd het accent verlegd naar het zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen van bejaarden in hun vertrouwde omgeving. Maar er waren te weinig aangepaste voorzieningen voor bejaarden en er was een gebrek aan samenwerking tussen de bestaande voorzieningen (Jamar, 1981, p25-26).

De arts Oostvogel lanceerde in 1963 'het gesloten circuit van voorzieningen', waarin hij aan de dienstencentra een centrale plaats toekende. De dienstencentra werden voorgesteld als een wijkvoorziening die het ingangspunt moest zijn tot het gesloten circuit van voorzieningen. Er moesten extramurale hulp en dienstverleningsvormen worden aangeboden die afgestemd waren op lokale behoeften. (Jamar, 1981, p26).

De doelstellingen van de dienstencentra werden omschreven als:

- Een ontmoetingspunt zijn voor ouderen
- Het geven van voorlichting en adviezen op maatschappelijk vlak
- Het bemiddelen voor, doorverwijzen naar en verlenen van concrete dienstverlening
- Het signaleren van noden
- Het organiseren van een coördinatiepunt

De uitbouw van de dienstencentra nam sterk toe: van 13 dienstencentra in 1967 tot 54 dienstencentra in 1970. Maar het aanvankelijk enthousiasme bekoelde snel. Uit onderzoek bleek dat de dienstencentra isolatie van bejaarden als groep in de hand werkten, in plaats van de integratie te bevorderen. De activiteiten waren vooral gericht op recreatie, en te weinig op het tot stand brengen van een samenhangend geheel van voorzieningen. Een goede coördinatie tussen de bestaande diensten werd nooit gerealiseerd, men stelde zich eerder concurrentieel op ten opzichte van elkaar (Mahieu, 2004, p37).

Alhoewel de werking van de dienstencentra niet beantwoordde aan het bedoelde gecoördineerde bejaardenwerk, bleef de overheid toch de uitbouw van dienstencentra subsidiëren. Pas in de jaren '80 ging men opteren voor 'projecten gecoördineerd bejaardenwerk' en 'projecten open bejaardenwerk'. Die projecten hadden geen eigen accommodatie en gingen zich vooral toeleggen op coördinatie. De grondidee is echter dezelfde als die van de dienstencentra: ouderen een samenhangend geheel van voorzieningen en diensten aanbieden ter bevordering van hun zelfstandigheid (Jamar, 1981, p25-31).

2.4 'DIENSTENCENTRA' IN VLAANDEREN

De eerste Belgische publicatie waarin er sprake is van dienstencentra dateert van 1966. Rooryck pleit voor de idee dat bejaarden zo lang mogelijk zelfstandig moeten kunnen blijven wonen. Om dat mogelijk te maken moeten de nodige wijkvoorzieningen voorhanden zijn. Volgens Rooryck is het dienstencentrum één van de belangrijkste wijkvoorzieningen. Hij omschrijft het dienstencentrum als 'een centrum met tweerichtingsverkeer, van waaruit enerzijds allerlei diensten aan de thuiswonende bejaarden worden verstrekt en waar anderzijds de thuiswonende bejaarden ook steeds terecht kunnen voor allerlei hulp, ontspanning en gezelligheid'. De uitbouw van die dienstencentra zou volgens Rooryck makkelijk tot stand kunnen komen door onderlinge samenwerking tussen bestaande diensten voor bejaardenhulp, organisaties voor thuisverpleging, O.C.M.W.'s, bejaardenclubs en bonden voor gepensioneerden (Jamar, 1981, p37).

1969 wordt aanzien als startpunt voor het ontstaan van de dienstencentra in Vlaanderen. Dit is het jaar waarin het oudste dienstencentrum uit de steekproef van Jamar werd opgericht. Dit sluit echter niet uit dat er voordien al dienstencentra operationeel waren in Vlaanderen. Bij de oprichting van de eerste Vlaamse dienstencentra heeft men zich vooral gericht op buitenlandse modellen. De Vlaamse visie over de dienstencentra leunde dan ook sterk aan bij de Nederlandse en Amerikaanse visies. Naast de recreatieve en ontspannende activiteiten werd er ook aandacht besteed aan dienstverlening.

Doch het hoofddoel van de dienstencentra was het bewaren van de zelfstandigheid van de bejaarde (Senden, Cromphout, & Engeland, 1989, p31-32).

Hoofdstuk 3: Wetgeving in België

De dienstencentra zijn sterk geëvolueerd sinds hun ontstaan.

De wetgeving rond de dienstencentra is in grote lijnen terug te brengen tot volgende Koninklijke Besluiten en Decreten:

- 'Koninklijk Besluit betreffende dienstencentra', wet van 15/04/1977.
- 'Koninklijk Besluit van 18 april 1977 betreffende het toekennen van toelagen in het Vlaamse Gewest voor de oprichting van dienstencentra'.
- 'Decreet van 5 maart 1985 houdende regeling van de erkenning en subsidiëring van voorzieningen voor bejaarden' in het Vlaamse gewest.
- 'Decreet van 14 juli 1998 houdende de erkenning en de subsidiëring van verenigingen en welzijnsvoorzieningen in de thuiszorg'.
- 'Ministerieel Besluit van 22/03/2002 inzake kwaliteitszorg in lokale dienstencentra, in de regionale dienstencentra en in de diensten voor oppashulp'.

3.1 EERSTE OVERHEIDSMATREGELEN

De eerste overheidsmaatregelen inzake de uitbouw van de dienstencentra werden genomen op provinciaal niveau. De provincieraadsbesluiten dateren van 1970 voor West-Vlaanderen, 1972 voor Antwerpen en 1976 voor Limburg. Reeds van bij hun ontstaan stellen de dienstencentra zich divers op. Zo stelde het West-Vlaamse besluit de dienstencentra open voor de hele bevolking. De Antwerpse en de Limburgse besluiten gingen eerder in de richting van een categoriale benadering. Er waren eveneens grote verschillen in toelagen van provincie tot provincie (Dooghe, Vanderleyden, & Van Mechelen, 1985, p104). Gent en Brugge waren de pionierssteden die al in 1973 beschikten over een dienstencentrum. In Gent was het OCMW de initiatiefnemer, en in Brugge nam de provinciale overheid het voortouw (Grijsboek, 1991, p2).

De Hoge Raad voor de Derde Leeftijd formuleerde in 1976 op eigen initiatief een advies met betrekking tot de dienstencentra. Het dienstencentrum moet volgens de Hoge Raad voor de Derde Leeftijd *'ertoe bijdragen dat de bejaarden zolang mogelijk hun zelfstandigheid kunnen behouden door die hulp te verlenen die hun toelaat in hun vertrouwde milieu een normaal leven te leiden tot op het ogenblik dat de dienstverlening zo intens wordt dat de opname in een of andere vorm van collectief wonen een noodzaak wordt'*.

De Hoge Raad kent de dienstencentra drie functies toe: (1) het verlenen van diensten in het centrum zelf, (2) het verlenen van diensten aan huis bij de bejaarde en (3) het creëren van een ontmoetingsplaats. De Hoge Raad adviseerde subsidies te voorzien voor de infrastructuur en materiële uitrusting. Ze adviseerde tevens subsidies toe te kennen voor tegemoetkoming aan de loonlast van de maatschappelijk werker en de administratie (Grijsboek, 1991, p3).

3.2 EVOLUTIE IN DE REGELGEVING

3.2.1 KB van 15 en 18 april 1977

De Koninklijke Besluiten (KB) van 1977 waren de eerste wettelijke regelingen betreffende de dienstencentra.

In het KB van 15 april 1977 wordt het dienstencentrum gedefinieerd als:

'een centrum waar, ter plaatse of daarbuiten, activiteiten en diensten worden ingericht en gecoördineerd met het oog op dienstverlening zowel van materiële, sociale en hygiënische, als van culturele en recreatieve aard, ten behoeve van bejaarden en van de personen die wegens hun toestand hiermede gelijkgesteld kunnen worden' (KB 15 april 1977).

In dit KB wordt aan de dienstencentra drie functies toegekend: dienstverlening, ontspanning en ontmoeting, en coördinatie van activiteiten en voorzieningen.

Op 18 april werd het 'gewestelijk' KB betreffende het toekennen van toelagen voor de oprichting van dienstencentra in het Vlaamse Gewest uitgevaardigd. Dat verplicht het dienstencentrum 32 uren per week open te zijn voor ontmoeting en ontspanning en twee verschillende activiteiten van dienstverlenende aard te organiseren. De activiteiten dienden afgestemd te zijn op zelfstandig wonende bejaarden, ter voorkoming van vroegtijdige institutionalisering (K.B. 18 april 1977).

In deze KB's wordt het accent eerder gelegd op de gebouwen en de infrastructuur dan op de inhoudelijke werking. Het KB voorziet dan ook enkel in subsidies voor de bouw, verbouwing en uitrusting, en niet voor de werking van het dienstencentrum. Aangezien de bakstenen gesubsidieerd werden, maar niet de inhoud spreekt men van een 'bakstenedecreet'. Een andere beperking van het decreet was dat personeel niet werd gesubsidieerd, en het fonds dat instond voor de bouw subsidieerde enkel inrichtingen waar mensen langdurig verblijven en wonen. Zo werden de autonome dienstencentra al van bij het begin gediscrimineerd (De Koker, 2001, p7-8).

3.2.2 Bejaardendecreet van 5 maart 1985

De twee KB's van 1977 werden opgeheven door het bejaardendecreet van 5 maart 1985 uitgevaardigd door de Gemeenschapsminister van Gezin en Welzijn. Het was de bedoeling om de bestaande regeling aan te passen aan de huidige noden en ze binnen een globaal welzijnzorgbeleid beter op elkaar af te stemmen. De overheid ging met dit decreet meer de richting uit van de dienstverlening. In dit decreet werd een dienstencentrum omschreven als: *'een centrum dat er inzonderheid voor zorgt dat diensten van materiële, hygiënische en sociale aard worden verleend aan bejaarden van een wijk, ten einde hen te helpen zo lang mogelijk hun zelfstandigheid en hun geïntegreerdheid in de gemeenschap te behouden'* (Decreet van 5 maart 1985 houdende de regeling van de erkenning en subsidiëring van voorzieningen voor bejaarden). De culturele, recreatieve en coördinerende functies zijn verdwenen in dit decreet. In het decreet wordt er wel verwezen naar de samenwerking met andere welzijnsvoorzieningen om de zorgverlening te kunnen organiseren. De nadruk ligt op de wijk- of buurtgerichte werking

De toelage, waarvan het bedrag en de modaliteiten van toekenning door de Vlaamse Executieve te bepalen waren, bleef steeds beperkt tot een aanmoedigingstoelage. Het principe van de toelage gaf de Vlaamse overheid door middel van een beperkt aantal erkenningnormen en – voorwaarden de mogelijkheid om de werking van het centrum te oriënteren en te controleren. Onder die erkenningvoorwaarden vielen onder andere het opsturen van een jaarverslag, de verplichting van het inrichten van een centrumraad en een minimum aantal openingsuren. Die aanmoedigingspremie kwam echter niet tegemoet aan de visie van de jaren '90. Hierbij stond de promotie van het zelfstandig wonen en leven in de bejaardensector centraal (Grijsboek, 1991, p4-5).

Het duurde echter tot 1998 voordat de dienstencentra een nieuw wettelijk kader kregen.

3.2.3 Beleidsnota van minister Demeester 1994

In juni 1994 publiceerde minister Demeester, toenmalig Vlaams minister van Financiën en Begroting, Gezondheidsinstellingen, Welzijn en Gezin, haar beleidsbrief inzake ouderenbeleid. In haar ouderenbeleid namen basiswaarden als integratie, preventie, autonomie, objectivering en differentiëring, inter- en intragenerationele solidariteit een centrale plaats in. Ook de coördinerende rol van de dienstencentra werd benadrukt: *'door de aanwezige extramurale voorzieningen optimaal af te stemmen op de noden en behoeften van de ouderen uit de buurt. Het heeft als opdracht de verschillende vormen van zorg samen te brengen en te optimaliseren: de zelfzorg, de mantelzorg en de professionele zorg'* (Demeester -De Meyer, 1994, p 40). Tevens onderstreepte minister Demeester dat dienstencentra oog moesten hebben voor de meest kwetsbare groep ouderen: alleenstaanden. De dienstencentra werden verantwoordelijk gesteld voor de ouderen in de wijk (Demeester -De Meyer, 1994, p 41).

3.2.4 Beleidsnota van minister Martens 1995

Sinds 1995 vallen de dienstencentra onder de bevoegdheid van minister Martens, toenmalig minister van Cultuur, Gezin en Welzijn. Onder zijn beleid kwam het thuiszorgdecreet tot stand, waarin oorspronkelijk geen rol was weggelegd voor de dienstencentra. Zijn beleidsnota, 'Werken aan netwerken' handelde over de versterking van de diensten Gezins – en bejaardenhulp, het optimaliseren van dagverzorgingscentra, een meer gerichte opvang en aandacht voor de regionale spreiding van het aanbod (Martens, 1995, p28). Het was opmerkelijk dat de dienstencentra niet vermeld werden. De dienstencentra kregen dus geen plaats meer binnen het ouderendecreet. Dankzij de acties en inzet van de Vlaamse Vereniging voor Dienstencentra (VVDC) en de Vereniging voor Vlaamse Steden en Gemeenten (VMSG) kregen de dienstencentra, als 'lokaal' ankerpunt, toch een aanzienlijke rol toebedeeld in kader van de thuiszorg (Mahieu, 2004, p43).

3.2.5 Thuiszorgdecreet van 14 juli 1998

Het thuiszorgdecreet van 14 juli 1998 heeft tot doel een decretaal kader aan te reiken aan de thuiszorgdiensten die onder de bevoegdheid van de minister vallen. Dat decreet vormt de basis van de huidige regelgeving.

In dit decreet stapt men af van een categoriale benadering. De leeftijdsgrens van bejaarden, 60+ die in het bejaardendecreet van toepassing was, vervalt. In het thuiszorgdecreet omschrijft men de doelgroep als: *'iedere natuurlijke persoon die vanuit een bepaalde nood een beroep doet op thuiszorg'*. Dat heeft als gevolg dat de LDC in principe voor iedereen openstaan, maar ze zullen wellicht vooral ouderen aanspreken, naast een groep mensen die overdag thuis zijn (Mahieu, 2004, p44).

Artikel 6 van het thuiszorgdecreet van 14 juli 1998 omschrijft een LDC als een voorziening die als opdracht heeft aan de lokale bewoners:

- activiteiten van algemene informatieve, recreatieve en vormende aard aan te bieden met het oog op het versterken van het sociale netwerk en dat in overleg met lokale socioculturele verenigingen en organisaties die gelijksoortige activiteiten aanbieden;
- ter plaatse hulp te bieden bij activiteiten van het dagelijkse leven, inzonderheid hygiënische zorg of deze binnen het bereik van de gebruikers te brengen.

Voor de LDC bestaan Vlaamse programmatienormen, evaluatienormen, erkenningsnormen en een financiële regeling.

PROGRAMMATIENORMEN

In elke gemeente in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kan per begonnen schijf van 15.000 inwoners één LDC worden opgericht.

EVALUATIENORMEN

- bestaande aanbod – geografische spreiding
- datum van indienen erkenningsaanvraag
- ligging en bereikbaarheid
- toekomstig profiel van de gebruikers
- samenwerkingsverbanden met andere welzijnsvoorzieningen
- positief gemotiveerd advies van zowel het vast bureau van het OCMW als van het college van burgemeester en schepenen.

ERKENNINGSNORMEN

A. Hulp en dienstverlening

De Vlaamse overheid bepaalt welke werkzaamheden een LDC moet verrichten om zijn opdracht te vervullen. Het uitvoeringsbesluit van 18 december 1998 omschrijft het takenpakket als volgt:

1. Activiteiten van algemeen informatieve aard.

Die activiteiten zijn ter ondersteuning of bevordering van de integratie in de samenleving.

Ze doen dat door:

- Buurtbewoners uit te nodigen om advies en informatie in te winnen.
- Jaarlijks minstens tien activiteiten van algemeen informatieve aard te organiseren in eigen lokalen.
- Op minstens drie verschillende manieren algemene informatie aan te bieden aan de buurtbewoners.
- Gebruikers naar de meest geschikte voorziening te verwijzen, aan de hand van een geactualiseerde sociale kaart.

2. Activiteiten van recreatieve aard.

Die activiteiten zijn gericht op ontmoeting, ontspanning en zinvolle tijdsbesteding, en hebben tot doel het sociaal netwerk te versterken. Jaarlijks moeten er minstens 75 groepsactiviteiten worden aangeboden verspreid over minstens 5 verschillende soorten.

3. Activiteiten van algemeen vormende aard.

Deze activiteiten stimuleren de persoonlijke ontwikkeling en zorgen voor een verrijking op gebied van kennis en/of vaardigheden. Het LDC is verplicht om jaarlijks minstens 100 activiteiten van algemeen vormende aard aan te bieden verspreid over minstens vijf verschillende onderwerpen.

4. Het verrichten van ten minste 5 van de 9 hieronder opgesomde werkzaamheden:

- Aanbieden van warme maaltijden, hetzij aan huis, hetzij in het dienstencentrum.
- Boodschappenhulp, zowel administratieve als huishoudelijke boodschappen.
- Hulp bij huishoudelijk klussen.
- Aanbieden van buurthulp, dat zijn activiteiten of initiatieven die het sociale netwerk, de communicatie en het veiligheidsgevoel versterken.
- Mobiliteitsverhogende initiatieven.
- Uitlenen van personalarmsystemen.
- Organiseren van een personalarmsentrale.
- Activiteiten voor specifieke doelgroepen.
- Aanbieden van activiteiten dagelijks leven (ADL) waarbij hygiënische zorgen centraal staan. Die hulp moet in eigen lokalen gebeuren, minstens onder twee verschillende vormen.

B. Voorwaarden met betrekking tot het personeel

Een LDC moet minstens over één halftijds equivalent centrumleider beschikken. Die moet beschikken over een diploma van minstens het niveau van niet-universitair hoger onderwijs. De centrumleider moet jaarlijks minstens tien uren bijscholing volgen.

C. Voorwaarden met betrekking tot de werking

Het LDC staat minstens 32 uur per week open als opvang- en ontmoetingscentrum voor de gebruikers, gespreid over alle werkdagen.

Een LDC is verplicht om een jaarverslag en een jaarplanning af te leveren. Het jaarverslag bevat registratiegegevens over activiteiten van het vorige werkjaar. De jaarplanning geeft een planning weer van de activiteiten voor het komende werkjaar.

Een LDC is ook verplicht om een centrumraad op te richten. Die functioneert als inspraakorgaan en heeft als opdracht advies uit te brengen over de algemene werking van het LDC, met name over alle vormen van dienstverlening die ingericht of verstrekt worden, over het activiteitenprogramma en over het jaarverslag. De centrumraad bestaat uit de centrumleider en minstens 8 leden van wie ten minste de helft gebruikers zijn van het LDC.

D. Voorwaarden met betrekking tot de lokalen

Een LDC moet beschikken over duidelijk herkenbare en aaneensluitende lokalen die makkelijk toegankelijk zijn voor rolstoelgebruikers.

De ontmoetingslokalen moeten van voldoende grootte zijn en minstens 32 uur per week toegankelijk zijn.

FINANCIERING DOOR DE VLAAMSE OVERHEID

LDC kunnen door de Vlaamse overheid gesubsidieerd worden voor hun werking. De inspectie van financiën bepaalt aan de hand van het jaarverslag, de jaarplanning, de kwaliteitsplanning en de boekhouding of een dienstencentrum subsidies toegekend krijgt.

De goedgekeurde LDC ontvangen jaarlijks een subsidie-enveloppe voor hun werking (tabel 3). Ze kunnen bijkomend gesubsidieerd worden voor de aankoop van personenalarmtoestellen en/of voor de organisatie van een personenalarmcentrale. Die aanvullende subsidie bedraagt maximum 4.957,80 euro per LDC.

De subsidies worden uitbetaald in vijf schijven:

- 22,5% vóór eind februari
- 22,5% vóór eind april
- 22,5% vóór eind juli
- 22,5% vóór eind oktober

Het resterende saldo van 10% wordt pas uitbetaald in het volgende werkjaar, als de nodige verantwoordingsstukken werden ingediend, gecontroleerd en goedgekeurd.

Tabel 3 Bedragen voor 2006

Subsidie-enveloppe 2006 in Euro			
Lokale dienstencentra Vlaams Gewest		Lokale dienstencentra Brussels Hoofdstedelijk Gewest	
Geïndexeerde subsidie-enveloppe	26.307,35	Geïndexeerde subsidie-enveloppe	31.567,76
Voorschotten (4 x 22,5%)	5.919,00	Voorschotten (4 x 22,5%)	7.102,00
Saldo (10%)	2.631,35	Saldo (10%)	3.159,76

(Vlaamse overheid)

3.2.6 Beleidsnota van minister Vogels 1999

Minister Vogels, toenmalig minister van Welzijn, Gezondheid, Gelijke Kansen en Ontwikkelingssamenwerking, wilde van een hulpverleningsmodel over gaan tot een behoeftegestuurd model. Concreet stemt dit overeen met een decentralisatie van het ouderenbeleid, invoering van zorgstrategische plannen, realisatie van een zorgverzekering,... (Vogels, 2000, p39).

In het kader van een behoeftegestuurd model moesten de LDC acties ondernemen: *'die het sociaal netwerk van de oudere personen ondersteunen of versterken, die de vervreemding, de afzondering en vereenzaming van ouderen voorkomen of wegnemen. Ze kunnen dit doen door hun specifieke opdrachten en activiteiten aanbod die de inter – en intragenerationele relaties dienen te ondersteunen'* (Vogels, 2000, p38).

In 2001 publiceerde minister Vogels haar krachtlijnennota: 'naar een vernieuwd Vlaams ouderenbeleid'. Die nota bevat drie kerngedachten: een waardevolle zaak, een geïntegreerd preventief beleid en een geïntegreerd zorgbeleid, wat de integratie van de bestaande thuiszorg- en rustoorddecreten betekent. De LDC vervullen een scharnierfunctie in de overgang van minder naar meer zorg. De LDC zijn ankerpunten voor de organisatie van zorg op maat, en krijgen zo een belangrijke plaats toegewezen in het nieuwe zorgdecreet (Vogels, 2001, p5).

3.2.7 Ministerieel besluit van 22 maart 2002 betreffende kwaliteitszorg

Het Ministerieel besluit van 22 maart 2002 betreffende kwaliteitszorg in lokale dienstencentra, in de regionale dienstencentra en in de diensten voor oppashulp is een aanvullende regelgeving op het thuiszorgdecreet. Sinds 2002 worden er minimale kwaliteitseisen opgelegd aan de LDC. Zo dienen alle LDC vanaf 2005 te beschikken over een kwaliteitshandboek.

Naast het opstellen van het kwaliteitshandboek moeten de LDC voldoen aan Sectorspecifieke Minimale Kwaliteitseisen (SMK's). Die SMK's zijn gericht op de gebruikers, continuïteit, maatschappelijke aanvaardbaarheid, doeltreffendheid en doelmatigheid.

De LDC moeten jaarlijks ook een kwaliteitsplanning indienen. Die kwaliteitsplanning beschrijft de projecten en activiteiten die in de loop van het betrokken jaar opgezet worden om de kwaliteit van de hulp- en dienstverlening te bepalen, te beheersen, te verbeteren en te waarborgen.

3.2.8 Beleidsnota minister Byttebier 2003

In 2003 werd Adelheid Byttebier minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen. In haar beleidsbrief stelt ze dat: *'de lokale dienstencentra verder zullen uitgroeien tot lokale informatie- en adviespunten met betrekking tot zorg. Zij ondernemen acties die het sociaal netwerk van oudere personen ondersteunen of versterken en de vervreemding, vereenzaming en afhankelijkheid voorkomen of wegnemen'* (Byttebier, 2004, p36).

3.2.9 Beleidsnota minister Vervotte 2004

Sinds 2004 is Inge Vervotte minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. In haar beleidsnota schrijft ze dat het belangrijk is om zich te focussen op zelfredzaamheid, zelfstandig leven en het onderhouden van sociale contacten van ouderen. Fenomenen als vereenzaming, armoede, slechte huisvesting, vrees voor de eigen veiligheid, gebrek aan informatie en armoede horen immers nog te vaak bij de leefwereld van veel ouderen.

Men moet ijveren naar een voldoende ruim en toegankelijk zorgaanbod, vertrekkend vanuit de bestaande voorzieningen.

Het verlangen om zo lang mogelijk thuis te kunnen blijven onder minimaal vereiste comfortabele levensomstandigheden en met ruime aandacht voor de levenskwaliteit, wordt steeds krachtiger geformuleerd (Vervotte, 2004, p19-22).

De basisidee en de pijlers van de LDC komen duidelijk naar voor in deze beleidsnota, opmerkelijk is echter dat de LDC niet vermeld worden.

Hoofdstuk 4: Probleemstelling Brussel – Vlaanderen

Voor 2006 bedraagt de programmatiernorm voor Vlaanderen exclusief Brussel 556 LDC, voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bedraagt de programmatiernorm 20 LDC. In Vlaanderen zijn er momenteel echter maar 140 erkende LDC, en in het arrondissement Brussel Hoofdstad zijn er 11 LDC die erkend worden door de Vlaamse Gemeenschap, verspreid over 7 gemeenten.

De LDC in Brussel zijn verspreid over de gemeenten Anderlecht (De Kaai en Cosmos), Brussel stad (Het Anker, De Harmonie en Forum), Molenbeek (Randstad en De Vaartkapoen), Schaarbeek (Aksent), Etterbeek (Chambery), Ukkel (De Kat) en Jette (Parkresidentie) (Vlaamse Overheid).

Die 11 LDC hebben zich verenigd in een informeel orgaan Brussels Overleg Dienstencentra (BOD). Dat orgaan heeft 3 doelstellingen:

- Bevordering van communicatie en ervaringsuitwisseling tussen de bestaande Brusselse lokale dienstencentra.
- Promotie van het buurtgericht werkmodel inzake seniorenwerking (emancipatorisch, via wijkgericht opbouwwerk).
- Belangenbehartiging naar de subsidiërende overheden.

(Brussels Overleg Dienstencentra, 2000)

De situatie van de LDC in Brussel is niet vergelijkbaar met die in de Vlaamse steden en gemeenten. Toch is er geen specifiek luik in het thuiszorgdecreet dat zich richt op de Brusselse situatie (Vlaams Parlement, 1999).

De Brusselse LDC zijn vooral ontstaan vanuit drie voedingsbodems: buurtwerk, opbouwwerk en kansarmoedebestrijding. (Samenlevingsopbouw Brussel, 1999).

De Brusselse LDC richten zich hoofdzakelijk naar kansengroepen, hulpbehoevenden en stellen zich op als ankerplaats in de wijk voor dienstverlening, netwerken en sociale contacten (VZW Brussels Welzijn, 2004, p43). De gebruikers van de Brusselse LDC richten zich naar die centra voor informatie, vragen over hulpverlening, en maken gebruik van het sociaal restaurant (Grouwels, 2000, p1).

De Vlaamse LDC daarentegen leggen zich vooral toe op de ontspanningsactiviteiten (VZW Brussels Welzijn, 2004, p43).

De 11 erkende LDC in Brussel zijn allemaal VZW's, terwijl er in Vlaanderen slechts 14 van de 140 erkende LDC VZW's zijn. De anderen, die deel uitmaken van de openbare dienstverlening, vallen meestal terug op de plaatselijke OCMW's. Ze gebruiken de ondersteuning van het OCMW voor personeelsomkadering, inclusief de centrumleider en accommodatie (Vlaams Parlement; 1999; Storme, 2005).

De Vlaamse subsidies bedragen voor 2006, euro 31.567,75 per jaar per centrum, ongeacht de grootte en werking. De Vlaamse Gemeenschapscommissie verleent hier bovenop een aanvullende subsidiëring voor een centrumleider en werkingskosten. Voor 2006 zal die subsidie 66.119,00 euro per jaar per centrum bedragen. Tot 2005 werd er een onderscheid gemaakt tussen kansarme wijken: Brussel, Etterbeek, Anderlecht, Molenbeek, Schaarbeek, die recht hadden op een voltijds centrumleider en andere wijken: Jette en Ukkel, die slechts recht hadden op een halftijdse centrumleider. Sinds 2006 is er een gelijkschakeling van alle LDC in Brussel. Dat diende evenwel te gebeuren bij gelijkblijvend budget, zodat de toelage voor werkingskosten van de dienstencentra in kansarme gebieden lineair met 5.000,00 euro verminderd werd. In 2005 ontvingen zij € 71.119,00 euro en in 2006 zullen zij slechts 66.119,00 euro ontvangen (collegebesluit nr. 05/289).

Uit onderzoek bleek namelijk dat de 19 Brusselse gemeenten allen tot de 43 Belgische probleemgemeenten behoren. 10 van de slechtst scorende gemeenten liggen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (VZW Brussels Welzijn).

Aangezien de Brusselse LDC gelegen zijn in achtergestelde buurten, is werken met ouderen over het algemeen werken met kansarmen. Vaak gaat het om moeilijk bereikbare, alleenstaande ouderen die geconfronteerd worden met vereenzaming; ouderen met weinig scholing, levend van een vervangingsinkomen in een weinig aangepaste woonsituatie. Bovendien worden die ouderen geconfronteerd met afbrokkeling van de mantelzorg en hebben ze een gebrekkige kennis van het dienstverlenend aanbod (Samenlevingsopbouw Brussel 1999). Voor de meeste LDC betekent dat dat ze grote inspanningen moeten leveren voor het detecteren van mensen in probleemsituaties en het stimuleren tot duurzame contacten (Storme, 2005, p11).

Dat betekent echter niet dat de andere Vlaamse grootsteden niet met kansarmoede geconfronteerd worden. Maar LDC, werkzaam in die grootsteden vallen terug op de ondersteuning van het OCMW. Aangezien de Brusselse situatie duidelijk verschilt van de Vlaamse situatie stelt het BOD zich de vraag of er geen nood is aan een specifiek luik in het thuiszorgdecreet dat zich richt op de Brusselse situatie.

Hoofdstuk 5: Onderzoeksopzet

5.1 PROBLEEMSTELLING, DOELSTELLING EN ONDERZOEKSVRAAG.

Niet alle Brusselse LDC herkennen zich in het thuiszorgdecreet. De kwantitatieve normen van het thuiszorgdecreet liggen zeer hoog en de LDC moeten zware inspanningen leveren om eraan te voldoen. Maar ook de kwalitatieve en inhoudelijke accenten van de werking van de Brusselse LDC liggen anders dan diegene die hen worden opgelegd door het thuiszorgdecreet. Om aan de erkenningvoorwaarden te voldoen met name het hoge aantal activiteiten van algemeen vormende aard waren enkele LDC verplicht zich te heroriënteren en hun werking te wijzigen.

Het BOD besloot daarom een onderzoek aan te vragen, voor mogelijke bijsturing van het beleid. De aanvankelijke doelstelling van de studie was tweeledig: enerzijds na te gaan of de werking van de LDC aansluit bij thuiszorgdecreet, anderzijds te onderzoeken of het thuiszorgdecreet aansluit bij de behoeften van de cliënten.

De eerste vraag met andere woorden de conformiteit van de activiteiten van de LDC met de door het thuiszorgdecreet vooropgestelde eisen, is al het voorwerp van een jaarlijks verslag van de centra. Daarom werd in samenspraak met prof. Verté, prof. Van Loon en het BOD gekozen voor een grondige studie van de tweede vraag: beantwoorden de door het thuiszorgdecreet vooropgestelde activiteiten en normen aan de behoeften van de cliënten, de Brusselse centrumgebruikers?

Dat leidde tot de onderzoeksvraag: Sluit het thuiszorgdecreet aan bij de leefwereld en behoeften van de cliënt?

5.2 ONDERZOEKSTYPE EN -INSTRUMENT

Het gaat hier om een toetsingsonderzoek, aangezien we vertrekken met een vooropgestelde hypothese: gebruikers van de Brusselse dienstencentra richten zich vooral naar de dienstencentra voor informatie, vragen over hulpverlening, en maken gebruik van het sociaal restaurant.

Die hypothese is opgesteld door de centrumleiders van de LDC in Brussel. Zij ervaren dat een groot deel van hun cliënten vooral nood hebben aan sociale contacten en dienstverlening, en maar weinig interesse vertonen voor lessen, voordrachten, of andere activiteiten die de persoonlijke ontwikkeling stimuleren.

Om na te gaan in welke mate de gestelde hypothese in overeenstemming is met de realiteit, werd er een kwantitatief onderzoek opgesteld. Er werd gewerkt met een gesloten vragenlijst (zie bijlage), die gebaseerd is op een gestandaardiseerde vragenlijst opgesteld voor een ouderenbehoeften onderzoek door prof. D. Verté, verbonden aan de vakgroep Sociale-Culturele agogiek aan de Vrije Universiteit Brussel. Sommige onderdelen van de vragenlijst werden aangepast met een aantal specifieke vragen voor dit onderzoek. Aangezien een groot deel van de centrumgebruikers Franstalig is werd er ook een Franstalige versie van de vragenlijst opgemaakt. Nadien werden de vragenlijsten proefgelezen door de centrumleiders om na te gaan of de vragenlijsten volledig waren, vooral met betrekking tot de aangeboden diensten en activiteiten. De vragenlijst bestaat uit twee delen, het eerste deel geeft het sociaal demografisch profiel van de centrumgebruiker weer, leeftijd, geslacht, inkomen, leefsituatie,... Het tweede deel handelt over de activiteiten aangeboden door het dienstencentrum. Hierbij wordt er gepeild naar algemene tevredenheid, deelname aan activiteiten en gebruik van diensten, tevredenheid over deze diensten en activiteiten en het belang dat men eraan hecht. De vragenlijst beslaat zes bladzijden.

Er werden hoofdzakelijk geconstrueerde, gesloten vragen gesteld. Bij sommige vragen werd de antwoordcategorie 'andere' toegevoegd, om zo juist en volledig mogelijk te zijn. Bij andere vragen waren er geen antwoordcategorieën voorzien en moest de respondent zelf een antwoord formuleren, het ging hier telkens over een cijfer dat moest ingevuld worden. Bij de peiling naar tevredenheid en belang wordt er gewerkt met een 5 puntenschaal: zeer ontevreden, ontevreden, noch ontevreden noch tevreden, tevreden, heel tevreden; helemaal onbelangrijk, onbelangrijk, noch onbelangrijk noch belangrijk, belangrijk en heel belangrijk. Bij de vraag over de deelname zijn er 3 antwoordmogelijkheden: altijd/regelmatig, soms, nooit.

5.3 STEEKPROEF

De populatie bestaat uit de gebruikers van de Brusselse LDC. Naar schatting, volgens de centrumleiders zouden er in totaal ongeveer 1500 regelmatige gebruikers zijn die de Brusselse LDC bezoeken op jaarbasis. Volgens Nan Lin (1976) zou er voor een populatie van 1500 een steekproef moeten zijn van ongeveer 450 respondenten, als men wil werken met een zekerheid van 95% en een betrouwbaarheidsmarge van 4%, uitgaande van dichotome kenmerken met een 50-50 percentageverdeling.

Aangezien er echter beperkingen waren in tijd en middelen werd er in samenspraak met prof. Verté, prof. Van Loon en het BOD een minimum van 150 respondenten opgelegd, om een kwantitatief onderzoek te kunnen rechtvaardigen.

Er werd gekozen voor een toevallige steekproef van respondenten die in het dienstencentrum aanwezig waren op de dag van de afname. In totaal werden er 179 respondenten bevroegd. Aangezien de vragenlijsten ofwel persoonlijk werden afgenomen, ofwel onder begeleiding van de centrumleider waren er slechts 9 onbruikbare vragenlijsten die niet juist waren ingevuld. De uiteindelijk bruikbare respons bedroeg 170, waarvan 95 Nederlandstalige en 75 Franstalige.

5.4 DATAVERZAMELING

De 11 LDC werden gecontacteerd om te vragen of ze bereid waren om mee te werken aan dit onderzoek; alle 11 stemden ze toe.

Gelet op de leeftijd van de cliënten, en hun mogelijke fysieke en cognitieve beperkingen, werd met de centrumleiders afgesproken dat de vragenlijst ofwel persoonlijk zou worden afgenomen door de onderzoekster, ofwel onder begeleiding van de centrumleider. Die aanpak zou naar de ervaring van de centrumleiders leiden tot de meest bruikbare respons.

Om na te gaan of de vragen aangepast waren aan de doelgroep werd er eerst een kleine proefafname gedaan bij 15 respondenten uit twee Brusselse LDC. Na het vlot verloop van de proefafname, werd er met elk centrum aanvankelijk 2 afspraken gemaakt op verschillende dagen op verschillende tijdstippen, om zo veel mogelijk mensen te bereiken. Bij sommige centra was er echter al bij het eerste bezoek een ruime respons, die een tweede bezoek overbodig maakte. De dagen en uren werden gekozen door de centrumleiders: de voorkeur werd gegeven aan momenten dat er veel cliënten aanwezig waren, vaak was dat tijdens maaltijden, of na een activiteit.

De dataverzamelperiode liep van donderdag 13 april tot en met vrijdag 5 mei.

De afname van de vragenlijsten bleef echter beperkt tot de cliënten die het centrum bezoeken. Cliënten die enkel gebruik maken van de thuisdiensten werden dus niet bevraagd.

5.5 DATAVERWERKING

De dataverwerking gebeurt via het statistisch programma SPSS 14.0.

Er wordt een frequentieverdeling berekend voor alle variabelen uit het onderzoek.

Voor verdere analyse van vragen 21, 22 en 23, die betrekking hebben over de deelname, belang en tevredenheid aan en over activiteiten en diensten, wordt er geopteerd voor factor analyse om zo tot bruikbare dimensies te komen. Deze dimensies worden dan getest op betrouwbaarheid.

Standaard berekent SPSS de betrouwbaarheidsmaat Cronbach's alpha, deze moet minimaal 0.6 zijn. Om meer specifieke statistische informatie te krijgen over de kwaliteit van de schaal worden de Corrected Item-Total Correlation berekend, deze moet minimaal 0,3 zijn (Baada, de Goede & van Dijkum, 2003).

Nadien wordt er met de Independent-Sample T-Test getoetst of de gemiddelden van twee groepen aan elkaar gelijk zijn, of significant van elkaar verschillen. Bij de toetsing van meer dan twee groepen wordt de One-Way ANOVA gebruikt.

Als er geen duidelijke dimensies worden gevonden, dan worden Nonparametric Independent Sample Tests toegepast. De Mann-Whitney test om na te gaan of twee onafhankelijke steekproeven afkomstig zijn uit één populatie, als alternatief voor de Independent-Sample T-Test. De Kruskal-Wallis test om na te gaan of meer dan twee onafhankelijke steekproeven afkomstig zijn uit één populatie, als alternatief voor de One-Way ANOVA (De Vocht, 2005).

Hoofdstuk 6: Resultaten

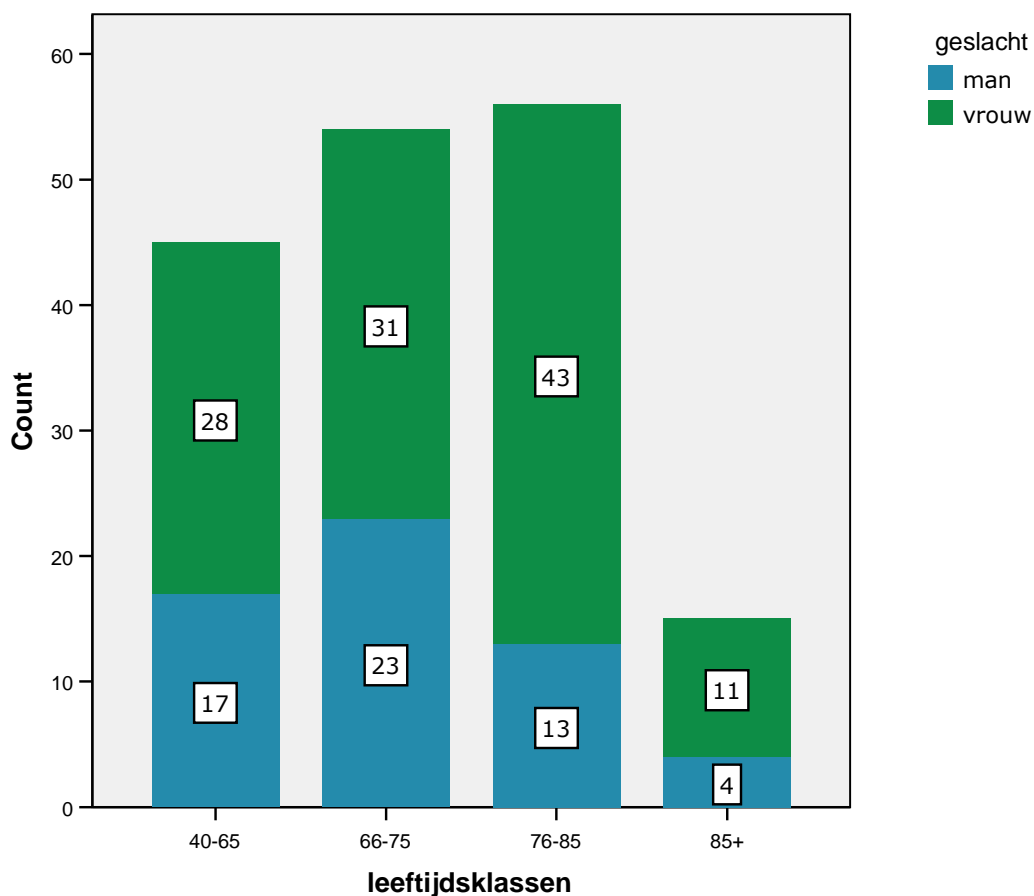
6.1 SOCIAAL DEMOGRAFISCHE PROFIEL

6.1.1 Leeftijd en geslacht

Alle 170 respondenten zijn woonachtig in groot Brussel. De jongste respondent is 40 jaar en de oudste is 99 jaar. De gemiddelde leeftijd van alle respondenten bedraagt 72,5jaar en de meest voorkomende leeftijd is 65 jaar.

De leeftijden werden gehercodeerd in klassen om de interpretatie te vergemakkelijken. Er werden 4 leeftijdsklassen opgesteld, van 40 tot 65 jaar, de beroepsactieve klasse (n = 45; 26,5%), van 66 tot 75 jaar, de jongbejaarden (n = 54; 31,8%), van 76 tot 85 jaar, de grootste groep, de middenbejaarden (n= 56; 32,9%) en de hoogbejaarden, ouder dan 85 jaar (n = 15; 8,8%).

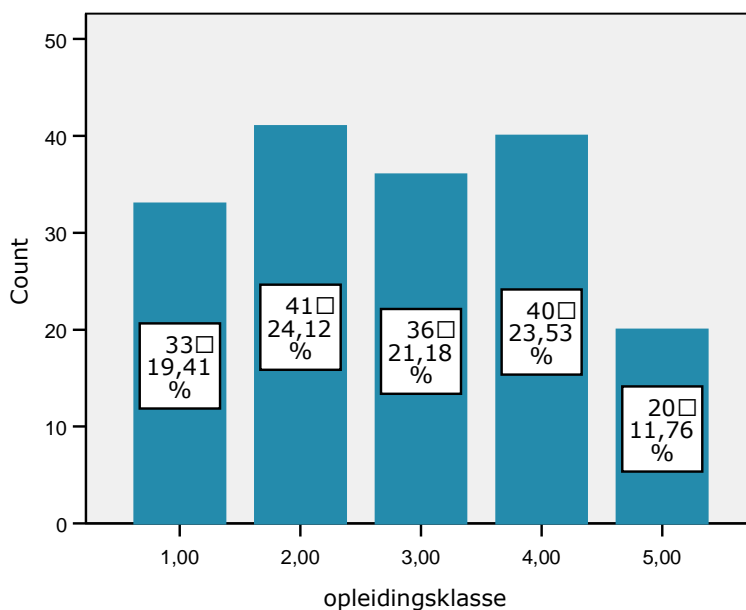
Het aantal vrouwelijke respondenten(n = 113; 65,0%), is duidelijk hoger dan het aantal mannelijke (n =57; 33,5%), vooral in de oudere leeftijdsgroepen.

Figuur 2 Staafdiagram voor de variabele leeftijdsklassen geclusterd met geslacht.

6.1.2 Opleiding

De opleiding werd gehercodeerd in 5 niveau's: 1 geen afgeronde opleiding (n = 33; 19,4%), 2 lager onderwijs (n = 41; 24,1%), 3 lager middelbaar (n = 36; 21,2%), 4 hoger middelbaar (n = 40; 23,5%), 5 hogere studies (n = 20; 11,7%). Het opleidingsniveau blijft voor 2/3 van de respondenten (64,7%) onder de drempel van het hoger middelbaar onderwijs.

Figuur 3 Staafdiagram voor de variabele opleidingsklassen

6.1.3 Burgerlijke en familiale staat

Van het totaal aantal respondenten zijn nauwelijks meer dan 1/5 nog gehuwd of samenwonend (n = 36; 21,2%). De anderen zijn hetzij alleenstaand (n = 34; 20,0%), gescheiden (n = 27; 15,9%) of weduw(e)naar (n = 73, 42,9%).

Opvallend in de familiale samenstelling is de meest voorkomende status: geen kinderen of kleinkinderen in leven; er zijn enkele allochtonen met zeer veel kinderen, waardoor het gemiddelde aantal kinderen in leven 1,7 bedraagt en de mediaan 1.

Voor de kleinkinderen zijn de cijfers respectievelijk 2,47 en 1.

6.1.4 Beroep

Slechts 1/10 van de respondenten oefenden voorheen geen beroep uit: de categorie huisman/vrouw (n = 17; 10%). De meeste waren arbeider (n = 60; 35,3%), bediende (n = 51; 30,0%), zelfstandigen (n = 17; 10,0%), ambtenaar (n = 16; 9,4%).

Leerkrachten, vrije beroepen en militairen zijn in minderheid (n = 9; 5,4%).

6.1.5 Origine en verblijfsduur in de gemeente

28 respondenten zijn niet geboren in België, maar de meerderheid hiervan (n = 23) wonen al meer dan 30 jaar in België. Het minimum aantal jaren residentie in België bedraagt 4 jaar.

De meeste respondenten zijn sinds lang woonachtig in hun gemeente. Voor de grootste groep is dit 30 jaar, gemiddeld 39 jaar, mediaan 35 jaar. De minimum en maximum bedragen respectievelijk 1 en 90 jaar.

6.1.6 Woning en woonvorm

De meerderheid van de respondenten (n = 99; 58,3%) is huurder van zijn woning, hetzij op de private markt (n = 71; 41,8%), hetzij op de sociale markt (n = 28; 16,5%).

De gebruikers van de LDC wonen in de regel zelfstandig, in een eengezinswoning (n = 31; 18,2%), in een appartement (n = 112; 65,9%), in een studio (n = 20; 11,8%) of in een serviceflat (n = 4; 2,4%).

Slechts 3 respondenten (1,8%) wonen in gemeenschap.

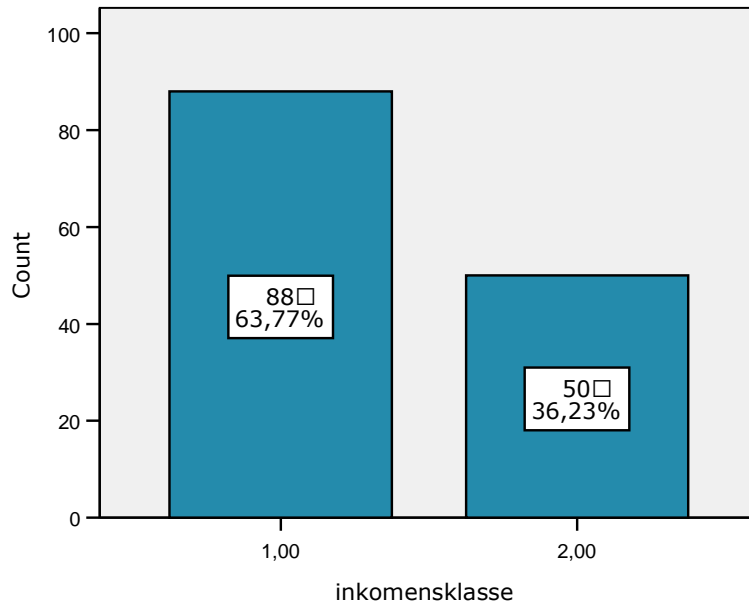
6.1.7 Netto maandinkomen

Op deze vraag wenste niet iedereen te antwoorden (n = 31; 18,2%).

Iets meer dan de helft van de respondenten (n = 89; 52,%) gaf een netto maandinkomen op lager dan 1000,0 euro. Ongeveer één kwart (n = 40; 23,5%) situeerde zijn inkomen tussen 1000,0 en 1500,0 euro. De meer bemiddelden met een inkomen groter dan 1500,0 euro vormen de minderheid (n = 10; 5,9%).

Er bestaat een relatie tussen het netto maandinkomen en de opleiding. 70,0% van de personen met een inkomen kleiner dan 1000,0 euro genoten maximaal lager middelbaar onderwijs, 70,0% van de personen met een inkomen groter dan 1500 euro genoten minimaal hoger middelbaar onderwijs. (Kruistabel zie bijlage).

Voor verdere analyse wordt het netto maandinkomen gehercodeerd in 2 klassen: klasse 1 bevat de respondenten met een netto maandinkomen tot € 1000,0 en klasse 2 bevat de respondenten met een netto maandinkomen van meer dan € 1000,0.

Figuur 4 staafdiagram voor de variabele inkomensklasse

6.1.8 Deelname aan verenigingsleven

De deelname aan verenigingen, andere dan het LDC is vrij hoog te noemen (n = 71; 41,8%). Van de 71 respondenten, ingeschreven in één of meerdere verenigingen nemen 55 personen, hetzij 1/3 van het totaal, meer dan één keer per maand deel aan het verenigingsleven.

6.2 LOKALE DIENSTENCENTRA

6.2.1 Deelnamefrequentie aan de activiteiten van de lokale dienstencentra

Het eerste bezoek aan het LDC is voor de meeste recent: één jaar. Daar sommigen sinds lang gebruik maken van het LDC (maximum 28,0 jaar), bedraagt het gemiddelde niettemin 5,9 jaar, de mediaan 5.

De frequentie van het bezoek aan het LDC is hoog: bijna 2/3 van de respondenten komen meermaals per week naar het LDC (n = 108; 63,5%), 1/3 komt 1 tot 5 maal per maand (n = 58; 34,1%). Slechts 4 respondenten (2,4%) komen sporadisch.

6.2.2 Reden voor het bezoeken van het lokaal dienstencentrum

Bij peiling naar de reden waarom het LDC wordt bezocht werden volgende items bevraagd: gezelligheid, sociaal contact, diensten, hulp en steun, zelf iets willen doen voor ouderen. Na het groeperen van de antwoorden 'belangrijk' en 'heel belangrijk' krijgen gezelligheid (n = 146; 85,9%) en sociaal contact (n = 143; 84,1%) een ruime voorkeur.

Diensten (n = 133; 78,8%), activiteiten (n = 117; 68,8%), hulp en steun (n = 107; 62,9%) zijn eveneens belangrijke redenen voor bezoek aan het LDC.

Vrijwilligerswerk is voor de meeste niet relevant. Slechts een minderheid (n = 34; 20,0%) heeft interesse.

Na het opstellen van kruistabellen (zie bijlage) zien we dat activiteiten voor de jongste leeftijdscategorie iets minder van belang zijn dan voor de overige leeftijdscategorieën. De 75 plussers hechten meer belang aan de diensten.

Hulp en steun worden belangrijker naarmate de leeftijd stijgt en er is een duidelijke dalende lijn merkbaar naarmate het opleidingsniveau stijgt, en het inkomen hoger is dan 1000,0 euro.

Interesse om zelf iets te willen doen voor ouderen is er voornamelijk bij de 65 tot 85 jarigen.

Vrouwen vinden sociaal contact, gezelligheid en hulp en steun belangrijker dan mannen.

Gehuwden hechten veel belang aan activiteiten, iets minder aan sociaal contact, gezelligheid en hulp en steun.

6.2.3 Deelnamegraad aan de activiteiten en/of diensten georganiseerd door het lokale dienstencentrum

Naast de frequenties wordt deze vraag verder geanalyseerd worden aan de hand van factor analyse. Omdat er voor deze vraag geen duidelijke dimensies naar voor komen wordt de verdere analyse gedaan op itemniveau door middel van Nonparametric Independent Sample Tests, de Kruskal-Wallis test en de Mann-Whitney test.

Tabel 4 Frequentietabel deelname

	Altijd / regelmatig	soms	nooit
1. Informatiezittingen	21,2%	18,2%	60,6%
2. Lezen van informatieve artikels gepubliceerd door het dienstencentrum in weekkrant of maandkrant	48,8%	18,8%	32,4%
3. Ontspanningsmogelijkheden, amusement (vb. kaarten, gezelschapsspelen,...)	37,1%	13,5%	49,4%
4. Sport (vb. gym, zwemmen, wandelen, dans, ...)	14,7%	10,0%	75,3%
5. Creatieve ontspanning (vb. toneel, hobbyclub, ...)	11,2%	9,4%	79,4%

6. Uitstapjes georganiseerd door het dienstencentrum	44,7%	15,3%	40,0%
7. Daguitstappen georganiseerd door het dienstencentrum	25,9%	14,1%	60,0%
8. Vakanties georganiseerd door het dienstencentrum	11,8%	3,5%	84,7%
9. Voordrachten, lessen (vb.computerles, taallessen,...)	12,9%	6,5%	80,6%
10. Hulp bij persoonlijke verzorging in het dienstencentrum (vb. kapper, pedicure,...)	20,0%	5,9%	74,1%
11. Persoonsverzorging aan huis	0,6%	1,2%	98,2%
12. Wasserette	2,9%	3,5%	93,5%
13. Restaurant	70,6%	12,9%	16,5%
14. Warme maaltijden geleverd aan huis	0,0%	3,5%	96,5%
15. Individuele boodschappendienst voor mensen die het huis moeilijk uitkunnen	2,9%	3,5%	93,5%
16. Groepsboodschappen dienst waarbij men thuis opgehaald en terug afgezet wordt	7,1%	2,4%	90,6%
17. Klussen aan huis	10,6%	7,1%	82,4%
18. Buurthulp (vb.telefoontje, huisbezoek,...)	0,6%	2,9%	96,5%
19. Vervoersdienst	8,8%	5,3%	85,9%
20. Lenen van personenalarmtoestellen	0,6%	2,4%	97,1%
21. Sociale dienst	16,5%	8,8%	74,7%
22. Administratieve hulp	17,1%	4,7%	78,2%
23. Vertaal dienst voor allochtone ouderen	0,0%	0,0%	100%

BESPREKING VAN DE FREQUENTIETABEL

Er wordt een top 10 van de deelname opgesteld, gebaseerd op altijd of regelmatig deelname. Het restaurant staat op de eerste plaats, met een deelname van 70,6%. Er is een kloof met het lezen van de informatieve artikels die op de 2^e plaats staan met een deelname van 48,8%. Uitstapjes staan op de 3^e plaats (44,7%), gevolgd door ontspanningsmogelijkheden (37,1%). Op de 5^e plaats staan daguitstappen met een deelname van 25,9%. 21,2% neemt deel aan de informatiezittingen. Voor de hulp bij persoonlijke verzorging in het dienstencentrum is er een deelname van 20,0%. Op de 8^e en 9^e plaats staan administratieve hulp met 17,1% en de sociale dienst met 16,5%. Tot slot wordt deze top 10 afgesloten met sport, goed voor een deelname van 14,7%.

BESPREKING KRUSKAL WALLIS TEST

Deelname - leeftijdsklasse

Er is een significant verschil in verzorging in het LDC tussen mensen van verschillende leeftijdscategorieën ($\chi^2(3) = 11,848$; $p = ,008$). Waarbij de jongste leeftijdsklasse het meest gebruik maakt van de verzorgingsdienst in het LDC.

Bij de deelname aan daguitstapjes is er een significant verschil tussen de leeftijdscategorieën ($\chi^2(3) = 9,877$; $p = ,020$). De 76 tot 85 jarigen tonen minder interesse in daguitstappen dan de 85+ ers.

Er bestaat een verschil in gebruik van de vervoersdienst tussen mensen uit verschillende leeftijdsklassen ($\chi^2 (3) = 7,867$; $p = ,049$). De twee jongste leeftijdsklassen maken het meeste gebruik van de vervoersdienst, hoe ouder men is hoe minder gebruik men maakt van deze dienst.

Er is een tendens dat de jongste leeftijdsgroep meer informatieve artikels leest, gepubliceerd door het LDC dan de andere groepen ($\chi^2 (3) = 7,761$; $p = ,051$).

Voor de overige items uit tabel 4 is geen significant verschil gevonden

Deelname - opleidingsklasse

De resultaten geven een significant verschil voor deelname aan de voordrachten en lessen tussen de opleidingsklassen ($\chi^2(4) = 19,580$; $p = ,001$). De deelname is het groter naarmate het opleidingsniveau daalt. De kleine groep die hoger onderwijs hebben gevolgd zijn echter een uitzondering, zij tonen terug iets meer interesse.

Ook bij de administratieve hulp is er een significant verschil tussen de opleidingsklassen ($\chi^2 (4) = 15,270$; $p = ,004$). De mensen die lager middelbare studies hebben afgerond maken het meeste gebruik van deze dienst, mensen die een hogere opleiding hebben afgerond maken er minder gebruik van naarmate het opleidingsniveau stijgt. Mensen die geen opleiding of enkel lager onderwijs hebben afgerond maken in minder mate gebruik van deze dienst.

Uit de resultaten blijkt dat er bij de uitstapjes een significant verschil is tussen de opleidingsklassen ($\chi^2 (4) = 13,620$; $p = ,009$). Mensen die het hoger middelbaar hebben afgerond nemen het meeste deel aan uitstapjes, mensen die lager middelbare studies of hoger onderwijs hebben gevolgd tonen een middelmatige interesse, mensen die geen studies hebben afgerond, of enkel lager onderwijs hebben gevolgd tonen minder interesse.

Bij het gebruik van de sociale dienst is er een significant verschil tussen de opleidingsklassen ($\chi^2 (4) = 12,849$; $p = ,012$). We zien hier dezelfde beweging als bij administratieve hulp, mensen die lager middelbare studies hebben afgerond maken het meeste gebruik van deze dienst, mensen die een hogere opleiding hebben afgerond maken er minder gebruik van naarmate het opleidingsniveau stijgt. Mensen die geen opleiding of enkel lager onderwijs hebben afgerond maken in minder mate gebruik van deze dienst.

Er is een significant verschil in deelname aan ontspanningsmogelijkheden tussen de verschillende opleidingsniveau's ($\chi^2 (4) = 12,953$; $p = ,012$). Voor de twee hoogste opleidingsklassen (hoger middelbaar onderwijs en hoger onderwijs) is er een grotere deelname merkbaar. Voor de overige opleidingsniveau's neemt de interesse af naar mate de opleidingsniveau daalt.

Voor een bezoek aan het restaurant zijn er ook significante verschillen gevonden tussen de opleidingsniveau's ($\chi^2 (4) = 10,487$; $p = ,033$). Er is een stijging in de deelname naarmate het opleidingsniveau stijgt, behalve voor de laatste klasse (hoger onderwijs), waar de deelname terug lichtjes daalt.

Er is een tendens merkbaar in het lezen van informatieve artikels gepubliceerd door het LDC tussen mensen uit verschillende opleidingsniveau's ($\chi^2 (4) = 9,175$; $p = ,057$). De mensen die hoger middelbare studies hebben afgerond lezen de artikels meer dan de andere opleidingsklassen. Terwijl de mensen die het lager onderwijs hebben gevolgd duidelijk een lagere interesse tonen voor deze artikels.

Voor de overige items uit tabel 4 is geen significant verschil gevonden

BESPREKING MANN WHITNEY TEST

Deelname - geslacht

Mannen maken meer gebruik van de verzorgingsdienst in het LDC, er is een significant verschil met vrouwen ($U = 2642,5$; $p = ,013$).

Bij het gebruik van de groepsboodschappendienst is er een significant verschil tussen mannen en vrouwen ($U = 2851,5$; $p = ,016$). Mannen maken vaker gebruik van deze dienst dan vrouwen.

Uit het onderzoek blijkt dat mannen vaker deelnemen aan uitstapjes dan vrouwen, er een significant verschil ($U = 2594,5$; $p = ,024$).

Voor de overige items uit tabel 4 is geen significant verschil gevonden

Deelname - inkomensklasse

Uit het onderzoek blijkt dat er een significant verschil is in het bezoek aan het restaurant naarmate de inkomensklasse ($U = 1645,0$; $p = ,002$). Diegene met een inkomen hoger dan 1000,0 euro maken vaker gebruik van het restaurant dan diegene met een inkomen tot 1000,0 euro.

Mensen met een inkomen tot 1000,0 euro volgen vaker lessen en gaan makkelijker naar een voordracht dan mensen met een inkomen hoger dan 1000,0 euro. Er is een significant verschil ($U = 1729,0$; $p = ,003$)

Voor het gebruik van de sociale dienst is er een significant verschil tussen de inkomensklassen ($U = 1722,5$; $p = ,006$). Mensen met een inkomen hoger dan 1000,0 euro maken vaker gebruik van deze dienst dan mensen met een inkomen tot 1000,0 euro.

Bij de vervoersdienst zien we dat het vooral de inkomensklasse van meer dan 1000,0 euro is die van deze dienst gebruik maakt, er is een significant verschil met de inkomensklasse tot 1000,0 euro ($U = 1874,5$; $p = ,021$)

Mensen met een inkomen hoger dan 1000,0 euro maken regelmatig gebruik van de klusjesdienst dan mensen met een inkomen tot 1000,0 euro. Er is een significant verschil (U = 1886,0; p = ,041)

Het onderzoek geeft aan dat er een significant verschil is in de deelname aan uitstapjes naar inkomensklasse (U= 1779,0; p = ,043). Mensen met een inkomen van meer dan 1000,0 euro nemen vaker deel aan uitstapjes dan mensen met een inkomen tot 1000,0 euro.

Er is een tendens die aangeeft dat mensen met een inkomen hoger dan 1000,0 euro vaker gebruik maken van de verzorgingsdienst in het LDC dan mensen met een inkomen tot 1000,0 euro (U = 1866,0; p = ,054).

Er is een tendens die aangeeft dat de administratieve hulp meer wordt gebruikt door mensen met een inkomen van meer dan 1000,0 euro, dan door mensen met een inkomen tot 1000,0 euro (U = 1886,0; p = ,056).

Voor de overige items uit tabel 4 is geen significant verschil gevonden

6.2.4 Belangrijke graad van de activiteiten en diensten georganiseerd door het lokale dienstencentrum

Naast de frequenties wordt deze vraag verder geanalyseerd worden aan de hand van factor analyse. Voor deze vraag zijn er echter geen homogene dimensies gevonden. De verdere analyse wordt gedaan op itemniveau door middel van Nonparametric Independent Sample Tests, de Kruskal-Wallis test en de Mann-Whitney test.

Tabel 5 Frequentietabel belangrijkheid

	Helemaal onbelangrijk	Onbelangrijk	Noch onbelangrijk Noch belangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk
1. Sociale contacten	0,0%	2,9%	11,2%	52,4%	33,5%
2. Informatiezittingen	2,9%	32,4%	31,8%	30,6%	2,4%
3. Lezen van informatieve artikels gepubliceerd door het dienstencentrum in weekkrant of maandkrant	0,6	20,0%	25,3%	47,6%	6,5%
4. Ontspanningsmogelijkheden, amusement (vb. kaarten, gezelschapsspelen,...)	1,8%	29,4%	21,8%	40,0%	7,1%
5. Sport (vb. gym, zwemmen, wandelen, dans, ...)	3,5%	43,5%	31,2%	20,0%	1,8%

6. Creatieve ontspanning (vb. toneel, hobbyclub, ...)	4,1%	42,4%	31,8%	18,2%	3,5%
7. Uitstapjes georganiseerd door het dienstencentrum	0,6%	22,9%	19,4%	48,8%	8,2%
8. Daguitstappen georganiseerd door het dienstencentrum	1,8%	34,1%	23,5%	32,4%	8,2%
9. Vakanties georganiseerd door het dienstencentrum	3,5%	45,9%	32,4%	14,7%	3,5%
10. Voordrachten / lessen (vb. computerles, taallessen,...)	4,7%	44,7%	29,4%	15,3%	5,9%
11. Hulp bij persoonlijke verzorging (vb. kapper, pedicure,...)	3,5%	38,2%	30,0%	23,5%	4,7%
12. Persoonsverzorging aan huis	4,1%	49,4%	41,2%	5,3%	0,0%
13. Wasserette	5,3%	47,6%	40,0%	7,1%	0,0%
14. Restaurant	0,0%	8,2%	10,6%	62,4%	18,8%
15. Warme maaltijden geleverd aan huis	4,1%	46,5%	39,4%	8,2%	1,8%
16. Individuele boodschappendienst voor mensen die het huis moeilijk uitkunnen	3,5%	49,4%	37,1%	5,9%	4,1%
17. Groepsboodschappen dienst waarbij men thuis opgehaald en terug afgezet wordt	4,1%	45,3%	36,5%	7,6%	6,5%
18. Klussen aan huis	3,5%	40,6%	33,5%	16,5%	5,9%
19. Buurthulp (vb. telefoontje, huisbezoek,...)	4,1%	48,8%	40,0%	5,9%	1,2%
20. Vervoersdienst	4,1%	41,2%	35,9%	12,9%	5,9%
21. Lenen voor personenalarmtoestellen	4,1%	49,4%	38,2%	4,7%	3,5%
22. Sociale dienst	2,4%	37,1%	29,4%	14,7%	16,5%
23. Administratieve hulp	2,9%	37,6%	30,0%	11,8%	17,6%
24. Vertaal dienst voor allochtone ouderen	4,7%	49,4%	40,6%	3,5%	1,8%

BESPREKING VAN DE FREQUENTIETABEL

Om na te gaan aan welke activiteiten en diensten de respondenten het meeste belang hechten worden de antwoordcategorieën belangrijk en heel belangrijk samengenomen en een top 10 opgesteld. De tien belangrijkste activiteiten en diensten komen op één na overeen met de top tien van de deelname. Aan sociale contacten wordt het meeste belang gehecht 85,9%, maar aangezien dit item niet opgenomen is in tabel 4 wordt het niet verwerkt in de top 10, om de vergelijking toe te laten.

In de top drie staan het restaurant (81,2%), uitstapjes (57,0%) en lezen van informatieve artikels (54,1%). Op de 4^e plaats staan de ontspanningsmogelijkheden (47,1%), gevolgd door daguitstapjes (40,6%). Informatiezittingen halen 33%, de sociale dienst 31,2%, administratieve hulp 29,4%. Persoonlijke verzorging in het dienstencentrum (28,2%) en huishoudelijk klussen (22,4%) sluiten het rijtje af.

Buiten enkele onderlinge plaats verwisselingen is het enige verschil huishoudelijk klussen de plaats van sport inneemt.

BESPREKING KRUSKAL WALLIS TEST

Belangrijkheid – leeftijdsklasse

Er werd een Kruskal Wallis test uitgevoerd op om na te gaan of er significante verschillen zijn tussen de leeftijdsklassen en het belang dat gehecht wordt aan de aangeboden diensten en activiteiten. Er zijn echter geen significante verschillen teruggevonden voor de items uit tabel 5.

Belangrijkheid – opleidingsklasse

Hoe hoger de opleiding hoe meer belang men hecht aan daguitstapjes. Er is een significant verschil, ($\chi^2 (4) = 12,014$; $p = ,017$).

Naar mate het opleidingsniveau stijgt, stijgt het belang dat men hecht aan voordrachten en lessen. Bij de hoogste opleidingsklasse is er echter een kleine daling merkbaar in het belang dat men hecht aan voordrachten en lessen. Er is een significant verschil, ($\chi^2 (4) = 9,554$; $p = ,049$).

Bij het verhuur van personenalarmen is er een significant verschil merkbaar, ($\chi^2 (4) = 9,531$; $p = ,049$). Hoe hoger het opleidingsniveau hoe meer belang men hecht aan de verhuur van personenalarmen, dit geldt echter niet voor de hoogste opleidingsklasse, hier is een daling merkbaar.

Voor de overige items uit tabel 5 is geen significant verschil gevonden

BESPREKING MANN WHITNEY TEST

Belangrijkheid – geslacht

Er werd een Mann Whitney test uitgevoerd op om na te gaan of er significante verschillen zijn tussen het geslacht en het belang dat gehecht wordt aan de aangeboden diensten en activiteiten. Er zijn echter geen significante verschillen teruggevonden voor de items uit tabel 5.

Belangrijkheid – inkomensklasse

Mensen met een inkomen van meer dan 1000,0 euro hechten meer belang aan bepaalde diensten en activiteiten dan mensen met een inkomen lager dan 1000,0 euro. Er is een significant verschil gevonden voor:

maaltijden aan huis ($U = 1364,500$; $p = ,000$),
individuele boodschappendienst ($U = 1341,500$; $p = ,000$),
groepsboodschappen ($U = 1467,000$; $p = ,000$),
buurthulp ($U = 1380,000$; $p = ,000$),
verhuur van personenalarmen ($U = 1366,500$; $p = ,000$),
wasserette ($U = 1617,500$; $p = ,004$),
persoonsverzorging in het dienstencentrum ($U = 1670,000$; $p = ,013$),
vakanties ($U = 1693,000$; $p = ,015$),
vervoersdienst ($U = 1720,500$; $p = ,023$),
informatiesessies ($U = 1723,000$; $p = ,026$),
voordrachten/lessen ($U = 1772,000$; $p = ,043$).

Voor de overige items uit tabel 5 is geen significant verschil gevonden.

6.2.5 Algemene tevredenheid over het dienstencentrum

Er heerst een hoge algemene tevredenheid bij de respondenten. De overgrote meerderheid is tevreden tot zeer tevreden over de bereikbaarheid van het LDC (n = 163; 95,9%), de openingsuren (n = 154; 90,6%), de beschikbare lokalen (n = 155; 91,2%) en de contacten met het personeel (n = 164; 96,5%).

Slechts een kleine minderheid stelt zich neutraal op over de bereikbaarheid (n = 7; 4,1%), openingsuren (n = 16; 9,4%), de beschikbare lokalen (n = 15; 8,8%) en de contacten met het personeel (n = 6; 3,5%). Er is niemand die aangeeft ontevreden of zeer ontevreden te zijn over de algemene tevredenheid.

6.2.6 tevredenheid over de activiteiten en diensten georganiseerd door het lokale dienstencentrum

Naast de frequenties wordt deze vraag verder geanalyseerd worden aan de hand van factor analyse. Maar omdat er voor deze vraag geen duidelijke dimensies naar voor komen wordt de verdere analyse gedaan op itemniveau door middel van Nonparametric Independent Sample Tests, de Kruskal-Wallis test en de Mann-Whitney test.

Tabel 6 Frequentietabel tevredenheid

	Ze er ontevreden	Ontevreden	Noch tevreden Noch ontevreden	tevreden	Heel tevreden
1. Sociale contacten	0,0%	0,0%	4,3%	48,8%	47,0%
2. Informatiezittingen	0,0%	0,0%	6,0%	79,1%	14,9%
3. Lezen van informatieve artikels gepubliceerd door het dienstencentrum in weekkrant of maandkrant	0,0%	0,0%	6,1%	76,5%	17,4%
4. Ontspanningsmogelijkheden, amusement (vb. kaarten, gezelschapsspelen,...)	0,0%	0,0%	2,3%	73,3%	24,4%
5. Sport (vb. gym, zwemmen, wandelen, dans, ...)	0,0%	0,0%	4,8%	71,4%	23,8%
6. Creatieve ontspanning (vb. toneel, hobbyclub, ...)	0,0%	0,0%	8,6%	68,6%	22,9%
7. Uitstapjes georganiseerd door het dienstencentrum	0,0%	0,0%	0,0%	73,5%	26,5%
8. Daguitstappen georganiseerd door het dienstencentrum	0,0%	0,0%	1,5%	67,6%	30,9%
9. Vakanties georganiseerd door het dienstencentrum	0,0%	0,0%	3,8%	65,4%	30,8%

10. Voordrachten / lessen (vb. computerles, taallessen,...)	0,0%	0,0%	9,1%	42,4%	48,5%
11. Hulp bij persoonlijke verzorging (vb. kapper, pedicure,...)	0,0%	0,0%	0,0%	63,6%	36,4%
12. Persoonsverzorging aan huis	0,0%	0,0%	33,3%	33,3%	33,3%
13. Wasserette	0,0%	0,0%	18,2%	54,5%	27,3%
14. Restaurant	0,0%	0,0%	3,5%	59,2%	37,3%
15. Warme maaltijden geleverd aan huis	0,0%	0,0%	16,7%	66,7%	16,7%
16. Individuele boodschappendienst voor mensen die het huis moeilijk uitkunnen Boodschappenhulp	0,0%	0,0%	27,3%	45,5%	27,3%
17. Groepsboodschappen dienst waarbij men thuis opgehaald en terug afgezet wordt	0,0%	0,0%	12,5%	50,0%	37,5%
18. Klussen aan huis	0,0%	0,0%	0,0%	66,7%	33,3%
19. Buurthulp (vb. telefoontje, huisbezoek,...)	0,0%	0,0%	16,7%	66,7%	16,7%
20. Vervoersdienst	0,0%	0,0%	0,0%	75,0%	25,0%
21. Lenen voor personenalarmtoestellen	0,0%	0,0%	40,0%	60,0%	0,0%
22. Sociale dienst	0,0%	0,0%	0,0%	32,6%	67,4%
23. Administratieve hulp	0,0%	0,0%	2,7%	27,0%	70,3%
24. Vertaal dienst voor allochtone ouderen	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

BESPREKING VAN DE FREQUENTIETABEL

Er is een grote tevredenheid, geen enkele respondent is ontevreden of zeer ontevreden en het aantal respondenten dat noch tevreden, noch ontevreden is blijft beperkt. Als de antwoordcategorieën tevreden en zeer tevreden worden samengenomen zijn er 7 items die een tevredenheid hebben van lager dan 90%. Het gaat om de groepsboodschappen (87,5%), warme maaltijden aan huis geleverd (83,3%), buurthulp (83,3%), wasserette (81,8%), individuele boodschappendienst (72,7%), persoonsverzorging aan huis 67% en het verhuur van personenalarmtoestellen (60%).

BESPREKING KRUSKAL WALLIS TEST

Tevredenheid - leeftijdsklasse

Er is een tendens die aangeeft dat de leeftijdsklassen 40 – 65 en 76 – 85 meer tevreden zijn over de georganiseerde sportactiviteiten dan de leeftijdsklassen 66 – 75 en 85+,
($\chi^2(3) = 7,631$; $p = ,054$).

Voor de overige items uit tabel 6 is geen significant verschil gevonden

Tevredenheid - opleidingsklasse

Uit het onderzoek blijkt dat er een significant verschil is in de tevredenheid van de verzorgingsdiensten aangeboden in het LDC tussen de verschillende opleidingsniveau's ($\chi^2(4) =$

13,280; $p = ,010$). De mensen die geen opleiding hebben afgerond zijn vaker tevreden over deze dienst dan de andere opleidingsklasse

Mensen met een opleiding hoger onderwijs zijn vaker tevreden over de sportactiviteiten dan de andere opleidingsklassen, er is een significant verschil ($\chi^2 (4) = 10,057$; $p = ,039$).

Voor de overige items uit tabel 6 is geen significant verschil gevonden

BESPREKING MANN WHITNEY TEST

Tevredenheid – geslacht

Voor de items uit tabel 6 is geen significant verschil gevonden

Tevredenheid - inkomensklasse

Mensen met een inkomen tot 1000,0 euro hechten zijn vaker tevreden over de sociale contacten dan mensen met een inkomen van meer dan 1000,0 euro, er is een significant verschil ($U = 1546,0$; $p = ,007$).

Bij de administratieve hulp zien we dat het vooral de inkomensklasse tot 1000,0 euro meer tevreden is over deze dienst dan mensen uit de inkomensklasse meer dan 1000,0 euro, er is een significant verschil ($U = 38,0$; $p = ,029$).

Uit het onderzoek blijkt dat er een significant verschil is in de tevredenheid over de sociale dienst tussen de verschillende inkomensklassen ($U = 54,5$; $p = ,049$). De mensen met een inkomen tot 1000,0 euro zijn duidelijk vaker tevreden over deze dienst dan de mensen met een inkomen van meer dan 1000,0 euro.

Voor de overige items uit tabel 6 is geen significant verschil gevonden

Hoofdstuk 7: Discussie

7.1 PROFIELSCHETS VAN DE CENTRUMGEBRUIKERS

Vermits het hoofdoel van de LDC eruit bestaat de onafhankelijkheid en zelfredzaamheid van de oudere bevolking te bewaren en aldus institutionalisering te voorkomen, is het nuttig een profielschets van de LDC-bezoeker op te stellen en deze te vergelijken met de rust en verzorgingstehuis (R(V)T)-bewoners.

Dit zal toelaten de kwetsbare groepen te identificeren om de werking van de LDC af te stemmen op de noden van deze groepen.

Een onderdeel van het Leefsituatie Onderzoek Vlaamse Ouderen (LOVO) 1 en 2 uitgevoerd door het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie (CBGS) onderzoekt de karakteristieken van thuiswonende en R(V)T verblijvende 75-plussers en geeft goede vergelijkingspunten.

De gemiddelde leeftijd van de cliënten van de LDC bedraagt 72,5 jaar, de mediaan 65 jaar. Dit is beduidend lager dan de R(V)T-populatie in Vlaanderen, waar de gemiddelde leeftijd 85 jaar bedraagt. Toch zijn er 40,0% van de centrumgebruikers ouder dan 75 jaar.

Twee op de drie van de ondervraagden zijn vrouwen. Dit percentage stemt overeen met thuiswonenden uit de LOVO onderzoeken, daar waar bij de R(V)T-populatie deze verhouding 3 op 4 bedraagt.

Zowel bij beide populaties uit de LOVO studies als in onze studie vormen de weduwen/weduwnaars de grootste groep binnen de leeftijdsklassen 75-plus, en hun aandeel stijgt met de leeftijd.

Uit de LOVO studies blijkt dat het aandeel kinderloze 75-plussers groter zijn in de R(V)T-populatie dan bij de thuiswonenden.

Ook in onze studie hebben de meeste geen kinderen of kleinkinderen in leven.

De jongere leeftijdsgroepen hebben door de band een betere opleiding genoten. Bij onze respondenten vermelden slechts 34,0% 'geen afgerond' of 'lager onderwijs', in vergelijking met 75,0% van de 75-plussers.

De lagere onderwijsniveau's vindt men in de LOVO studies bij 63,0% van de thuiswonende 75-plussers in vergelijking met 71,0% bij de R(V)T-bewoners van dezelfde leeftijd.

In onze studie is het gezinsinkomen voor 18,2% van de respondenten niet bekend, en ligt lager dan 1000,0 euro voor 52,0% van de bevroegden. Er bestaat geen verband tussen leeftijd en inkomen, er is wel een positief verband tussen inkomen en opleidingsgraad.

De LOVO studies tonen aan dat de R(V)T-bewoners, en vooral de oudere groepen, minder uithuizig hebben gewerkt dan de thuiswonenden (32% versus 22%). Hogere beroepsklassen zijn meer frequent zijn bij thuiswonenden.

Opmerkelijk is dat in onze studie slechts 10% van de ondervraagden geen uithuizig beroep hebben uitgeoefend onafhankelijk van de leeftijdsklassen. De meeste hebben gewerkt onder een arbeidersstatuut.

De LOVO studies tonen aan dat de risicogroepen voor R(V)T opname volgende socio-economische karakteristieken vertonen:

- Oudere senioren

- Vrouwelijk geslacht
- Lager onderwijsniveau
- Geen uithuizig beroep of lagere beroepsklassen
- Gering familiaal netwerk

Op basis van onze ondervraging kunnen we stellen dat tal van LDC gebruikers behoren tot kwetsbare groepen met hoog risico op R(V)T opname. De LDC zullen hun inspanningen preferentieel op deze personen moeten richten.

De ondervraging leert ook dat de LDC-gebruikers sinds lang in hun gemeente wonen, meestal op zelfstandige basis in een huurappartement. Er is een vrij hoge deelname aan het verenigingsleven.

7.2 REDEN VAN BEZOEK AAN LOKALE DIENSTENCENTRA

Alhoewel het eerste bezoek meestal recent is er een hoge bezoekfrequentie. Het sociale contact speelt hierbij de hoofdrol. 84,0% van de bevraagde bevolking geven sociaal contact en gezelligheid aan als een belangrijke tot zeer belangrijke reden voor bezoek. Groepsactiviteiten hebben de hoogste deelnamecijfers. Restaurant 70,6%, uitstapjes 44,7%, ontspanningsmogelijkheden 37,1%, daguitstapjes 25,9%. We kunnen stellen dat de dienstencentrumbezoekers in hoofdzaak naar het dienstencentrum komen om vereenzaming en isolatie tegen te gaan. Dit geldt voor alle leeftijdsklassen. Doch minder voor gehuwden vergeleken met alleenwonenden.

Toch worden diensten, activiteiten, hulp en steun eveneens belangrijk geacht, respectievelijk 78,8%, 68,8%, en 62,9%.

Het belang van activiteiten, diensten, steun en hulp stijgt naarmate de leeftijd toeneemt, en zijn belangrijker voor vrouwen dan voor mannen.

Activiteiten, hulp en steun worden meer gewaardeerd door mensen met een lagere opleiding en een inkomen lager dan 1000,0 euro.

7.3 DEELNAME AAN DE DOOR HET DECREET VERPLICHT EN OPTIONELE ACTIVITEITEN EN DIENSTEN VAN DE LOKALE DIENSTEN CENTRA.

Uit de vergelijking van de top 10 deelname (zie 6.2.4) met de door het decreet opgelegde en optionele activiteiten en diensten blijkt dat centrumgebruikers andere accenten te leggen dan het decreet voorschrijft. Daar waar het thuiszorgdecreet een grote nadruk legt op activiteiten van algemeen vormende aard (100 per jaar), zien we dat deze niet de voorkeur wegdragen in de top 10 lijst. Daarentegen zien we dat de cliënten veel belang hechten aan het restaurant en de verzorging in het LDC. Deze diensten staan in het decreet vermeld als optionele activiteiten.

Opmerkelijk is ook dat er regelmatig gebruik wordt gemaakt van de administratieve hulp en sociale dienst. Deze dienstverleningen zijn tijdrovend en vragen een goede kennis van zaken en opvolging. Deze diensten worden niet vermeld in het thuiszorgdecreet.

De activiteiten van recreatieve aard (75 per jaar), alsook de informatieve artikels vallen wel in de smaak bij de centrumgebruikers.

Hulp en steun (sociale dienst en administratieve hulp) zijn belangrijk voor kwetsbare groepen. Toch zien we dat mensen met een lager inkomen en opleidingsniveau minder gebruik maken van deze faciliteiten geboden door het LDC. Moet deze kwetsbare groep pro-actief worden benaderd, moet er aan drempelverlaging worden gewerkt?

De deelname aan de 23 onderzochte items hangt nauw samen met het belang dat men eraan hecht. De items met een hoge deelname scoren ook hoog qua belang. Toch zijn er algemene trends zichtbaar: mensen met een hogere opleiding of een inkomen hoger dan 1000,0 euro hechten over de hele lijn meer belang en nemen, op uitzondering van lessen en voordrachten meer deel aan aangeboden diensten en activiteiten, administratieve hulp, uitstapjes, sociale dienst, ontspanningsmogelijkheden, restaurant en informatieve artikels.

Mannen maken meer gebruik van de verzorgingsdienst, groepsboodschappen en uitstapjes.

7.4 LAAGDREMPELIGHEID- TOEGANKELIJKHEID

Zijn de LDC voor iedereen even toegankelijk?

De toegankelijkheid van de activiteiten blijkt even goed te zijn voor zowel de jongere leeftijdscategorieën als de oudere leeftijdscategorieën. Zelfs de hoogbejaarden vertonen dezelfde participatiegraad als de andere leeftijdscategorieën. Uiteraard zijn er enkele verschillen in deelname afhankelijk van de aard van de activiteiten en de leeftijdsgroepen. Zo zien we dat jongere leeftijdsgroepen meer gebruik maken van de verzorgingsdienst en dat de 85-plussers een grote interesse heeft in daguitstappen.

De kostprijs voor deelname aan bepaalde activiteiten of bepaalde diensten lijkt voor sommige activiteiten toch een drempel te vormen. Er zijn significante verschillen gevonden. Het restaurant, de vervoersdienst, de klusjesdienst, uitstapjes en de verzorging in het LDC zijn betalend en we merken dat mensen met een inkomen van meer dan 1000,0 euro hieraan meer participeren, of er meer gebruik van maken.

De centra lijken goed centraal ingeplant te zijn in de wijken, want de bereikbaarheid vormt geen probleem. De programmatiernorm is echter niet volledig ingevuld, er zijn maar 11 LDC in Brussel terwijl de programmatiernorm 20 bedraagt. Slechts 7 van de 19 Brusselse gemeenten beschikken over een LDC.

7.5 TEVREDENHEID

Er heerst een zeer grote tevredenheid over de algemene werking. Contacten met personeel, bereikbaarheid van het centrum, beschikbare lokalen en de openingsuren scoren allemaal een tevredenheid boven de 90,0%.

Ook de aangeboden activiteiten en diensten scoren hoog. Niemand is ontevreden of heel ontevreden. Er zijn slechts 7 items die een tevredenheid hebben van lager dan 90,0%. Het gaat om de groepsboodschappen (87,5%), warme maaltijden aan huis geleverd (83,3%), buurthulp (83,3%), wasserette (81,8%), individuele boodschappendienst (72,7%), persoonsverzorging aan

huis 67% en het verhuur van personenalarmtoestellen (60%). De tevredenheid ligt hier lager doordat de respondenten vaker noch tevreden, noch ontevreden zijn. Opmerkelijk is dat net deze items de laagste regelmatige deelname hebben, gaande van 0,0% tot 7,1%. Mensen met een inkomen lager dan 1000,0 euro zijn vaker tevreden over de sociale contacten en aangeboden diensten en activiteiten.

Hoofdstuk 8: Besluit

Uit dit onderzoek blijkt dat de door de centrumgebruikers vooropgestelde hypothese over het gebruik van de LDC in het Brusselse Gewest overeenstemt met de werkelijkheid: gebruikers van de Brusselse dienstencentra richten zich vooral naar de dienstencentra voor informatie, vragen over hulpverlening en maken gebruik van het sociaal restaurant. Ze hebben vooral nood aan sociale contacten en dienstverlening en tonen maar weinig interesse voor lessen of andere activiteiten die de persoonlijke ontwikkeling stimuleren.

Het thuiszorgdecreet schrijft voor dat meer dan de helft van de verplichte activiteiten moeten handelen over algemene vorming. Dit thuiszorgdecreet is duidelijk niet afgestemd op de noden en behoeften van de Brusselse LDC gebruikers.

Voor de overheid hebben de LDC tot hoofddoel het voorkomen van institutionalisering van bejaarden, essentieel de opname in een R(V)T.

Na het opstellen van een profiel van de LDC gebruiker wordt dit profiel vergeleken met het profiel van de R(V)T bewoner. Het is duidelijk dat een groot deel van de LDC gebruikers dezelfde socio-economische karakteristieken vertonen als de R(V)T bewoners. Voor hen bestaat er een verhoogd risico op R(V)T opname. De LDC moeten extra inspanningen leveren naar deze kwetsbare groepen toe en zich laagdrempelig opstellen.

De LDC zijn zeer toegankelijk omdat men geen lidmaatschap moet voorleggen, geen zware administratieve procedures moet volgen, geen receptionistes of wachtzalen te trotseren om van het dienstencentrum gebruik te maken. Ondanks deze laagdrempeligheid toont de studie dat er nog meer dient geïnvesteerd in het detecteren van mensen in probleemsituaties en het stimuleren tot duurzame contacten opdat hulp en steun, sociale en administratieve ondersteuning ook de zwakste, minst mondige groepen zou bereiken. De studie toont ook aan dat er een zekere selectiviteit bestaat van de betalende diensten ten gunste van de meer begoede LDC gebruikers.

Deze bevindingen pleiten voor beleidsmatige aanpassingen. Uit deze studie blijkt dat de Brusselse LDC een belangrijke sociale rol is toebedeeld. In tegenstelling met de Vlaamse LDC en om historische redenen opereren zij als zelfstandige VZW's, los van de OCMW's.

Deze specifieke situatie rechtvaardigt een aparte behandeling van de Brusselse LDC in het thuiszorgdecreet, zowel naar opdrachten als naar middelen toe: dit behelst een herziening van de opgelegde activiteiten, meer inspanningen naar de sociaal meest kwetsbare groepen toe, een uitbreiding van het aantal LDC in alle gemeenten voor een betere toegankelijkheid en een aanpassing van de financiële enveloppe.

Het vermijden van R(V)T opnames kan indirect de nodige financiële middelen vrijmaken met behoud van de levenskwaliteit van de bejaarde.

Dit onderzoek is slechts een verkenning, er zijn echter nog vele aspecten waarover geen onderzoek is verricht: de onderlinge verschillen tussen de Brusselse LDC, vergelijkende studie Brussel – Vlaanderen, vergelijkende studie grootstedelijke gebieden – kleinere steden en rurale gebieden,... . Verder onderzoek is hier aangewezen om een duidelijk overzichtelijk beeld te krijgen.

Bibliografie

Baada, D.B., de Goede, M.P.M., & van Dijkum, C.J., (2003). *Basisboek Statistiek met SPSS*. Groningen: Stenfert Kroese.

Brussels Overleg Dienstencentra. (2000). Lokale dienstencentra in Brussel. *Opbouwwerk Brussel*, 16, 29-30

Byttebier, A., (2004). *Beleidsbrief Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen. Beleidsprioriteiten 2003-2004*. Brussel : Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Cantillon, B., Vuylsteek, K., & Verboven, L., (1994). *Ouderen in solidariteit*. Zaventem: Kluwer Editorial.

collegebesluit nr. 05/289. (16/06/2005). Geraadpleegd op 18 maart 2006, op http://www.vgc.be/bestuur/college/2004_2005/0616/05289-wg.pdf

Decreet van 5 maart 1985 houdende de regeling van de erkenning en subsidiëring van voorzieningen voor bejaarden. (30.08.1985). *Belgisch Staatsblad*, 12427-12430.

Decreet van 14 juli 1998 houdende de erkenning en de subsidiëring van verenigingen en welzijnsvoorzieningen in de thuiszorg. (05.09.1998). *Belgisch Staatsblad*, 28713-28717.

De Koker, K., (2001). *De lokale dienstencentra in Vlaanderen. Concept, beleid en praktijk*. Niet gepubliceerde licentiaatverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, Leuven.

Demeester- De Meyer, W., (1994). *Beleidsbrief Ouderenbeleid*. Brussel: Buyck.

Dooghe, G. (1995). *De vergrijsde toekomst*. Leuven: Uitgeverij Acco

De Vocht, A. (2005). *Basishandboek SPSS 13 voor windows*. Utrecht: Bijleveld Press

Dooghe, G., Vanderleyden, L., & Van Mechelen, H., (1985). *Krachtlijnen voor een vernieuwd bejaardenbeleid in Vlaanderen*. Brussel: Centrum voor Bevolkings- en Gezinstudieën.

Grouwels, B., (29/06/2000). *Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid en Gelijke Kansen Vergadering van 29/06/2000*. Geraadpleegd op 16 maart 2006, op <http://jsp.vlaamsparlement.be/website/htm-vrg/282489.html>

Grouwels, B. (2002). Hoogwaardig, kwaliteitsvol, levenslang wonen in Brussel: Hoe hoog leggen wij de lat? In J. Pacolet (red.), *Tweede platformdag wonen van ouderen in Brussel* (25-31). Leuven: Hoger Instituut voor de arbeid.

Hedebouw, G. (1998). Langer zelfstandig wonen met behulp van thuiszorgvoorzieningen. In Platform wonen van ouderen, *Handboek wonen van ouderen : een veelzijdige kijk op het wonen van een nieuwe generatie ouderen* (126-130). [Brussel: Ministerie van de Vlaamse gemeenschap. Afdeling woonbeleid.](#)

Jacobs, T., Vanderleyden, L., & Vanden Boer, L., (2004). *Op latere leeftijd*. Antwerpen: Garant.

Jamar, K., (1981). *De dienstencentra in Vlaanderen*. Brussel: Diensten van de Eerste Minister.

Koninklijk Besluit van 15 april 1977 betreffende dienstencentra. (18.05.1977). *Belgisch Staatsblad*, 7264-7265

Koninklijk Besluit van 18 april 1977 betreffende het toekennen van toelagen in het Vlaamse Gewest voor de oprichting van dienstencentra. (18.05.1977). *Belgisch Staatsblad*, 7265-7267

Mahieu, R., (2004). *Behoud van sociale netwerken bij ouderen*. Niet gepubliceerde licentiaatverhandeling, Universiteit Antwerpen, Antwerpen.

Martens, L., (1995). *Beleidsnota 1995. Werken aan netwerken*. Brugge: Die Keure.

Matthijs, K., & Van den Troost, A. (1998). Vergrijzing van de bevolking: kenmerken en gevolgen. In Platform wonen van ouderen, *Handboek wonen van ouderen : een veelzijdige kijk op het wonen van een nieuwe generatie ouderen* (7-13). [Brussel: Ministerie van de Vlaamse gemeenschap. Afdeling woonbeleid.](#)

Ministerieel Besluit van 22 maart 2002 inzake kwaliteitszorg in lokale dienstencentra, in regionale dienstencentra en in de diensten voor oppashulp. (19.6.2002). *Belgisch Staatsblad*, 28158-28162

Nan Lin (1976). *Foundations of Social Research*. New York: McGraw-Hill.

Pelfrene, E. (2005). Ontgroening en vergrijzing in Vlaanderen 1990-2050 Verkenningen op basis van de NIS-bevolkingsvooruitzichten. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Administratie, Planning en statistiek.

Samenlevingsopbouw Brussel. (1999). De Brusselse dienstencentra en de eisen van het thuiszorgdecreet. *Opbouwwerk Brussel*, 15, 21-27

Senden, R., Cromphout, I., & Van Engeland, E., (1989). *Dienstencentra voor bejaarden: functies en betekenis op de markt van de bejaardenvoorzieningen*. Brussel: VUB

Storme, A., (2005). Dienstencentra leveren in. *Opbouwwerk Brussel*, 21, 10-13.

Timmermans, J. (1997). Tehuizen voor ouderen: een verouderde oplossing? In de A. Boer, L. Heering, & W. Faessen, *Bevolking en gezin* (63-80). Brussel: Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie (CBGS).

Vanden Boer, L. & Pauwels, K. (2005). 75-plussers: een profielschets. Brussel: Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie.

Verté, D. & De Witte, N. (2006). Ouderen en hun participatie aan het maatschappelijke leven. *UVV info*, 23 nr 2, 28-31.

Vervotte, I., (2004). *Beleidsnota 2004-2009*. Geraadpleegd op 12 januari, 2006, op http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/regering/beleidsnotas2004/vervotte/welzijn_volksgezondheid_en_gezin.pdf

Vlaamse Overheid (z.d.). *Lokale dienstencentra*. Geraadpleegd op 26 Januari, 2006 op <http://www.wvc.vlaanderen.be/thuiszorg/ldc/index.htm>

Vlaamse Vereniging voor Dienstencentra. (1991). *Grijsboek*. Roeselare: Vlaamse Vereniging voor dienstencentra.

Vlaams Parlement, (03/02/1999). *Commissievergadering, nr 63, 3/2/99*. Geraadpleegd op 16 maart 2006, op http://jsp.vlaamsparlement.be/docs/handelingen_commissies/1998-1999/com63.pdf

Vogels, M., (2000). *Beleidsnota 2000-2004. Welzijn, Volksgezondheid en Gelijke Kansen*. Brugge: Die Keure.

VZW Brussels Welzijn. (2004). *Conceptnota Lokaal Sociaal Beleid in Brussel*. Geraadpleegd op 16 maart 2006, op <http://www.bwr.be/upload/LSBconceptnota.pdf>